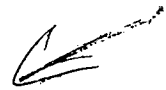

The other America

Het populaire beeld van de Verenigde Staten is vermoedelijk dat van „The affluent society”. De dragers van dat beeld moeten wel wat verbaasd zijn door het accent op een campagne tegen de Amerikaanse armoede in de recente „State of the Union”. Johnson verklaarde o.m.: „Vele Amerikanen zijn de wanhoop nabij, een deel wegens armoede, maar anderen wegens hun huidskleur en maar al te veel wegens beide”¹⁾. Typerend is dat W. Lippmann in een kort commentaar op de „State of the Union” relatief veel aandacht besteedde aan het „eerlijke” boek „The other America”²⁾ van M. Harrington. Een dergelijke aandacht krijgt Harrington’s verontruste diagnose ook in dit artikelje.

De tabel is evenwel ontleend aan een studie van R. J. Lampman voor de „Joint Economic Committee” van het Congress (in 1959). Ruim 32 mln. (19 pCt. van de bevolking) ontving in 1957 minder dan het minimum van een jaarinkomen van \$ 2.500 voor een gezin van 4 personen in een stad. Wat is precies een minimum? Lampman berekende een „range of plausible estimates” tot 60 mln. Amerikanen (36 pCt.)³⁾ bij een jaarinkomen van \$ 4.000. Volgens P. A. Samuelson’s bekende „Economics” bleef (in 1955) 20 pCt. beneden een „bare subsistence” van \$ 2.300 - „no movies, practically no meat, no dental care,

no newspapers, little clothing, etc. Met overheidscalculaties raamde Harrington een 40 tot 50 mln. armen (20 tot 25 pCt. van de bev.). Deze week noemde President Johnson, in de jaarlijkse economische boodschap tot het Congress, het getal van (bijna) een vijfde; 35 mln. in 1962 met een gem. jaarinkomen p. h. van \$ 590 (gehele natie: \$ 1.900).

Deze „bottom group” komt gewoonlijk niet naar voren in analyses van de Amerikaanse inkomensstructuur; die concentreren zich veelal op gunstige ontwikkelingen voor de „middle third” (bijv. georganiseerde employés in goed betalende sectoren). Trouwens een karakteristiek van de „new poverty” — aldus Harrington — is die van *onzichtbaarheid*. De armen van het „other America” leven achter een „wall of affluence”, not simply neglected (...), what is much worse, they are not seen”. Een oorzaak is dat niet alleen de 8 mln. bejaarden (door hun armoede veelal ziek en gebrekkig) en de 11 mln. jeugdigen niet (ver) buiten de slums komen. In slums, hoewel de „new poverty” zich voordoet in een „welfare state” met woningbouwsubsidies. Deze uitgaven evenwel, evenals die voor landbouw en werklozen, „benefit those least who need help most”⁴⁾.

Ook is er een politieke onzichtbaarheid (geen organisaties).

De „old poverty” van de jaren dertig was daarentegen dominerend, met élan aangepakt door „middle-class reformers”. Velen kwamen vooruit, anderen bleven achter, veelal door een „impersonal process that selected some for progress and discriminated others”⁵⁾. Deze anderen leven in de vicieuze cirkel van een „culture of poverty”. Voor hen is het leven, als dat voor een Aziatische boer, „a fate, an endless cycle, from which is nog deliverance”. Essentieel daarbij is het verlies van „aspiration”.

Hoe staat het met de veelbesproken inkomensnivellering? De gematigde Lampman concludeerde: „Government policy aimed at moderating economic inequality seems merely to have prevented a fall in the share of income of the relatively poor”. Er was wel een zekere nivellering, maar hoofdzakelijk „within the top half of the distribution. That is, the top group’s share has been lowered at the expense of a gain in share by the upper middle group”.

Zal het aantal armen „automatisch” verminderen door

economische groei? De ontwikkeling gedurende 1947-’57 projecterend, raamde Lampman een halvering van het percentage van 19 in de jaren 1977-1987. Galbraith constateerde echter in „The affluent society” een grote immuniteit van de moderne armoede t.o.v. economische groei. Lampman was optimistischer, doch erkende deze immuniteit wel voor bejaarden en vrouwelijke gezinshoofden. Hij bepleitte dan ook een actiever overheidsbeleid. Harrington (die Galbraith verweet het probleem te onderschatten, hoewel hun diagnoses in enkele opzichten overeenstemmen) stelde dat vele

„other Americans” juist slachtoffers zijn van economische groeifactoren zoals automatisering.

Niet alleen door de „State of the Union” is er weinig reden voor superioriteitsgevoelens t.o.v. de V.S. Elders zal de situatie, ook bij een wat beter stelsel van sociale maatregelen, relatief niet zo heel veel beter zijn als die in ’s werelds rijkste land. Wel wordt de kreet „vergeten groepen” nogal eens geuit, maar dat leidt niet steeds tot een effectieve therapie.

M. H.

¹⁾ „N.R.Crt.” van 9 januari jl. Het was wijlen Kennedy, die kort voor Dallas, „made a determination to begin a massive attack on poverty” (P. A. Samuelson in „The Financial Times” van 1 januari jl.). ²⁾ Uitg. The Macmillan Comp., New York 1962. ³⁾ G. Kolko (F. A. Praeger, New York, 1962) kwam in „Wealth and Power in America” tot nog ongunstiger cijfers. ⁴⁾ Prof. Dr. W. Drees Jr. constateerde analoge Nederlandse verschijnselen in zijn inaugurale rede. ⁵⁾ In deze geest ook de „State of the Union”: „our failure to give our fellow citizens a fair chance to develop their own capacities”.

Numbers and percent of low-income population and percent of total population having specified characteristics, 1957 a)

Characteristic	Low-income population		Total population pCt.
	mln.	pCt.	
Total	32,2	100	100
<i>Handicapping characteristics</i>			
Age 65 or over	8,0	25	8,5
Nonwhite color	6,4	20	10
Unit headed by female	8,0	25	10
Unit headed by person with educational attainment of 8th grade or less	21,0	67	45
<i>Descriptive characteristics</i>			
Farm residence	8,0	25	10
Head nonemployed	11,0	33	16
Head unskilled employed	7,0	21	25
Family size, 6 or over	11,2	34	23
Unattached individuals	4,4	16	6
Children	11,0	33	33

a) The columns do not add to the total because some persons have more than one of the characteristics.

Bron: R. J. Lampman: „The low income population and economic growth”.

INHOUD

The other America	Blz. 67	Rusland en de economische groei, door P. Krug ..	Blz. 77
Bezinning op de „nieuwe inflatie”, door Dr. H. Hoelen	68	Democratisering van het onderwijs (II), door Prof. Mr. A. Kleijn	80
De positie van de Westeuropese olie-industrie, door A. Pierhagen	72	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C.D. Jongman	83

Na een beoordeling van de discussie die is ontstaan naar aanleiding van de rede van Prof. Wemelsfelder over de „nieuwe inflatie”, wijst schrijver als de ware oorzaken van de nieuwe inflatie aan: 1. het ontbreken van een automatisch functionerend geldsysteem; 2. de omstandigheden, die de expansie van de actieve geldcirculatie begunstigen, zoals het alom heersende streven naar volledige werkgelegenheid, naar stimuleren van de economische „groei”; 3. de onjuiste institutionalisering van de loonvorming en de loonpolitiek. Wat de mogelijke remedies betreft, wijst schrijver er o.a. op dat een afwijzing van de globale bestedingsbeperking niet zonder meer aanvaardbaar is. De verantwoordelijkheid voor een stabiele valuta berust z.i. primair bij de overheid. Van toepassing van een „index-economie” verwacht schrijver aanmerkelijke praktische moeilijkheden en veel onrust; misschien zou het ook het streven naar een zo stabiel mogelijke valuta verzwakken.

Bezinning op de „nieuwe inflatie”

De inflatie.

Sinds Prof. Wemelsfelder, misschien doelbewust, wellicht ook in zalige onwetendheid, de knuppel in het hoenderhok gooide met zijn rede over de „nieuwe inflatie” zijn allerwezen reacties verschenen, waarvan men de inhoud globaal als volgt kan samenvatten: er is eigenlijk geen inflatie en/of een beetje inflatie is niet erg, integendeel en/of de vakverenigingen — van andere belangengroepen is in de visie van Wemelsfelder geen sprake — gaan in elk geval vrijuit. (Soms verneemt men deze drie uitspraken uit dezelfde mond). Wij menen, dat het belang van het onderhavige vraagstuk, dat der „nieuwe inflatie”, het wettigt er juist na het akkoord in de Stichting van den Arbeid andermaal de pen voor op te nemen ¹⁾.

Wat betreft de vraag of er wel inflatie heerst, moet men zich voor de beantwoording verlaten op de beschikbare indexcijfers, die waarschijnlijk geen onberispelijk juist beeld van de situatie geven, maar o.i. toch wel een duidelijke indicatie.

TABEL 1.

Nederland: produktiviteit, lonen, prijzen enz.

jaar	(1)	(2)		(3)	(4)	(5)
		gld.	index			
1951	91	1,19	100	100	93.400	29.600
1952	93	1,23	103	101	137.600	22.400
1953	100	1,26	106	101	102.000	41.700
1954	106	1,46	123	105	74.300	70.300
1955	110	1,50	126	106	53.300	89.600
1956	114	1,64	138	108	40.400	105.900
1957	115	1,82	153	119	52.000	87.700
1958	118	1,83	154	122	97.700	44.100
1959	127	1,89	159	123	76.600	61.200
1960	140	2,07	174	126	48.800	92.300
1961	138	2,33	196	128	35.400	118.500
1962	142	2,54	213	131	33.200	122.100
1962 (a)	156	—	213	131	—	—
1963 (a)	ca. 158	—	ca. 229	ca. 135	ca. 25.000	ca. 130.300

- (1) = indexcijfer produktie per werknemer in de industrie;
 (2) = indexcijfer bruto-uurlonen van meerderjarige mannelijke produktie-arbeiders in de nijverheid, excl. kinderbijslag;
 (3) = prijsindexcijfers levensonderhoud van gezinnen;
 (4) = gemiddeld geregistreerde arbeidsreserve;
 (5) = aanvragen van werkgevers.
 1962 en 1963 (a): als boven op basis 1951 = 100.

Onzes inziens is het verloop der cijferreeksen in tabel 1 voor geen tweërlei uitleg vatbaar. Anderen spreken van 2¹/₈ pCt. prijsstijging per jaar tussen 1951 en 1962. Het is de vraag in hoeverre de loonsverhogingen tot de inflatie hebben bijgedragen, maar wel blijkt volgens de indexcijfers sub (1) en (2) het loon aanmerkelijk meer gestegen te zijn dan de produktiviteit, althans sinds 1951. Hierbij valt nog te bedenken, dat de overige verbeteringen in de arbeidsvoorwaarden, o.a. van de kinderbijslag, buiten beschouwing zijn gelaten. Men verlieze overigens niet uit het oog, dat, zelfs bij loonsverhoging boven de toeneming der produktiviteit, nog geen inflatie behoeft op te treden, voor zover de loonsverhoging ten koste van de winst geschiedt, daargelaten of dit, vooral op den duur, een aanvaardbaar verloop is.

Ook Derksen, die in zijn recent proefschrift ²⁾ de situatie te onzent t.a.v. de volledige werkgelegenheid, het betalingsbalansevenwicht, de sociale vrede, de economische groei en de rechtvaardige inkomensverdeling roemt, is minder te spreken over de prijsstabilisatie. Hij meent, dat er van 1950 tot 1962 sprake is van een prijsstijging van 26 pCt., waarop men echter 6 pCt. voor huurverhoging en 2 à 4 pCt. voor verhoging der agrarische prijzen en kwaliteitsverbete-

¹⁾ Vgl. Prof. Dr. J. Wemelsfelder: „De collectieve machts-groeperingen en het economisch bestel” in „E.-S.B.” van 20 maart 1963, blz. 285; Dr. W. Drees Sr.: „Prof. Wemelsfelder, de inflatie en het misverstand” in „E.-S.B.” van 10 april 1963, blz. 351; Drs. D. Roemers: „Terugtocht der Professoren” in „E.-S.B.” van 17 april 1963, blz. 375; Prof. Dr. J. Wemelsfelder: „Repliek op Dr. W. Drees Sr. en Drs. D. Roemers” in „E.-S.B.” van 17 april 1963, blz. 377; Prof. Dr. F. Hartog: „De vak-beweging als pressiegroep” in „E.-S.B.” van 1 mei 1963, blz. 428; „De Katholieke Werkgever” van 29 mei 1963, blz. 351; „De Onderneming” van 16 maart 1963, blz. 178 en van 13 april 1963, blz. 258; Jaarrede van W. H. Kruyff, voorzitter van het C.-S.W.V., in „De Onderneming” van 25 mei 1963, blz. 363; „Zijn de monetaire autoriteiten schuldig?” in „De Nederlandse Industrie” van 1 april 1963, blz. 245; „Kredietpolitiek” in „De Nederlandse Industrie” van 15 april 1963, blz. 294; H. Hoelen: „Critische beschouwing over de loon- en prijspolitiek der Nederlandse regering sinds 1954” in „De Economist” van oktober/november 1962, blz. 698.

²⁾ J. Derksen: „Nationale loonpolitiek, experiment of instrument”, Den Bosch, 1963.

ring in mindering behoort te brengen ten einde een juist beeld te krijgen. Wij vragen ons af of dergelijke correcties wel zin hebben. Ook de agrariërs vormen een belangengroep, die de prijsvorming tracht te beïnvloeden via overheidsingrijpen.

Voorts staat bijv. tegenover de kwaliteitsverbetering van sommige artikelen de verslechtering van andere (sommige textielproducten, lampen, scheermesjes). Ten slotte valt nog op te merken, dat de produktiviteit in 1947 slechts ca. 75 pCt. van die van 1938 bedroeg, al kan men zich ook op het standpunt stellen, dat er na de oorlog een nieuwe situatie is ontstaan, die men als uitgangspunt moet accepteren. Wij betwijfelen of dit standpunt houdbaar is in het kader van de theorie der prijsvorming voor de produktiefactoren.

De nieuwe inflatie.

Volgens Wemelsfelder voltrekt zich de „nieuwe inflatie” in grove lijnen aldus, dat de collectieve machtsgroepen der vakverenigingen loonsverhogingen afdwingen; die uitgaan boven de toeneming der produktiviteit met prijsstijging tot gevolg, waarbij zich de geldcirculatie aanpast. De ondernemers yertzetten zich niet, want zij zien hun afzet stijgen of althans niet dalen, doch de vaste-inkomensstrekkingen worden de dupe. Wemelsfelder concludeert, dat de vakvereniging bij breder organisatie en een toestand van volledige werkgelegenheid slechts een fictieve rol speelt. Op de lange termijn bewegen het reële loon en de produktiviteit zich trouwens toch parallel, ook zonder vakbonden. Er zou weinig anders op zitten dan deze constellatie te accepteren en ter mildering van de onaangename gevolgen terug te grijpen op een oude gedachte van Prof. Mees, de „indexatie” van het economisch leven (o.a. de „indexobligatie”).

In dit betoog schuilen o.i. een paar „onzuiverheidsjes”, die we even willen aanstippen. Volgens Wemelsfelder is de rol van de vakvereniging fictief, maar tevens zouden de pensioentrekkers het gelag betalen. De vakvereniging heeft op deze manier toch wél zin voor de aangeslotenen, want deze verwerven zich een groter aandeel in het nationaal inkomen via de prijsstijging. Juist daartegen richt zich immers de kritiek en juist in dit kader zijn de woorden „machtsmisbruik” en „uitbuiting” gevallen. De inkomensoverheveling ten koste van de gepensioneerden is een voorbeeld van hoogst ongewenste denivellering. Ten hoogste kan men in het kader van Wemelsfelders redenering volhouden, dat bij volledige werkgelegenheid de vakvereniging niet meer nodig is om het loon te doen stijgen evenredig aan de toeneming der produktiviteit. (Of dit laatste bovendien op de lange termijn — de laatste 70 jaar — toch al zou zijn geschied ook zonder vakvereniging is zeer twijfelachtig).

Men behoeft zich niet af te vragen, waarom Wemelsfelders uitlatingen zo'n ijselijk tumult hebben veroorzaakt. Zijn betoog steunt op het na de oorlog bekend geworden „dilemma-model” (Bowen), volgens hetwelk men een autonome kostenstijging bezwaarlijk kan bestrijden met maatregelen in de monetaire sfeer, aangezien deze werkloosheid teweeg zouden brengen. Het „dilemma-model” is natuurlijk niet nieuw meer. Op de min of meer fictieve rol der vakbonden heeft De Galan al in 1957 gewezen en de jaarverslagen van De Nederlandsche Bank liegen er ook niet om; de „looninflatie” wordt hierin ettelijke malen met name genoemd. Wellicht maken Wemelsfelders formuleringen een ietwat provocerende indruk, maar zij zijn ten minste omljnd en duidelijk. De oorzaak van het felle ver-

elk aandeel

'Vereenigd

Bezit van

1894'

vormt in

feite een

deskundig

samengestelde

aandelen-

portefeuille

Dit is mogelijk, omdat 'Vereenigd Bezit' een beleggingsmaatschappij is, die de gezamenlijke inbreng van haar aandeelhouders belegt in ca. 200 zorgvuldig geselecteerde fondsen. Zodoende wordt een belang verkregen bij tal van bedrijfstakken in binnen- en buitenland. Elk aandeel 'Vereenigd Bezit van 1894' verschaft U een aantrekkelijk rendement met beperking van risico.

Alle banken en commissionairs kunnen U inlichten.

**N.V. VEREENIGD
BEZIT VAN 1894**

De voordelen van aandelenbezit met beperking van risico.

WESTERSINGEL 84, ROTTERDAM

(I. M.)

zet tegen zijn beschouwingen ligt elders. Wemelsfelder doet een aanval op één bepaalde groep en nog wel de groep, die opkomt voor de belangen van de (tot voor betrekkelijk kort) maatschappelijk zwakkeren. En deze groep wordt niet alleen aangewreven de oorzaak van de huidige constellatie te zijn, zij wordt bovendien moreel gediskwalificeerd met de term „uitbuiting”.

De tegenwerpingen.

Wat nu de tegenwerpingen betreft, het is zeer waar, dat er nog andere oorzaken van inflatie optreden. Dr. Drees Sr. noemt er een aantal op: de schaarste tijdens en na de oorlog, drie devaluaties na 1945, de „opzetjes” in de aannemingsommen, de verticale prijsbinding (o.i. ten onrechte) en in de toekomst bepaalde maatregelen in het kader der E.E.G. (Als voorbeeld van hoge beloningen worden de tantièmes voor directeuren en commissarissen uit de overwinst er nog bijgehaald, maar die hadden in een discussie over prijsstijging beter achterwege kunnen blijven). Drees had hieraan nog kunnen toevoegen: de politiek van volledige werkgelegenheid en de bevordering van de economische groei na 1945, de impulsen uit het buitenland via een gunstige betalingsbalans, de afkeer van het bedrijfsleven en de politici van de „onspectaculaire” prijsdaling enz. Van Galen wijst in het voetspoor van Rueff nog op de verandering in de „organisatie van het geldwezen” na de tweede wereldoorlog. Daarvóór werd een evenwichtsverstoring onder de werking van de gouden standaard a.h.w. automatisch geredresseerd. Maar daar gaat het niet om; Wemelsfelder bespreekt nu eenmaal de kosteninflatie onder invloed van pressiegroepen, beter gezegd: van één groep.

Verontwaardiging voert in de reacties op Wemelsfelder de boventoon. Er zijn zelfs woorden gevallen als „schildknaap van het kapitalisme” en „neo-fascisme”. Begrijpelijkerwijs is van allerlei zijden gefulmineerd tegen de termen „machtsmisbruik” en „uitbuiting”. Minister Veldkamp heeft bondig verklaard, dat er van machtsmisbruik en uitbuiting niets is gebleken. En volgens Prof. Kruijt is de vakvereniging wel een belangen-, maar geen pressiegroep, welke laatste met weliswaar legale, doch tevens onfaire en geheime middelen haar doel poogt te bereiken. De sociale strijd eist nu eenmaal macht om invloed te kunnen uitoefenen. Ook Prof. Hartog brengt als criteria voor de pressiegroep de immorele methoden en tevens de benadeling van het algemeen belang in het geding. Wat machtsmisbruik nu eigenlijk is valt in abstracto niet zo gemakkelijk te zeggen. Met het algemeen belang als maatstaf kan men denken aan verstoring van het betalingsbalansevenwicht (door stijging van de loonvoet in 1956), aantasting van de werkgelegenheid en van de economische groei. Dit laatste is overigens heel goed mogelijk door een te grote loonstijging ten koste van de winst juist zonder prijsstijging.

Ten aanzien van de meeste replieken vraagt men zich onwillekeurig af of Wemelsfelders opponenten de gang van zaken met betrekking tot inflatoire processen wel duidelijk voor ogen staat. De werking van het monetaire mechanisme is bepaald niet voor iedereen een open boek. Onzes inziens komen velen niet verder dan min of meer vage ideeën over de invloed van loonsverhoging op de kosten en derhalve op de prijs of op de winst. Het „dilemma-model” zal bij de desbetreffende overwegingen meestentijds wel niet worden betrokken.

Zeer opvallend treden de misverstanden aan de dag in de vaak vernomen tegenwerping, dat juist de werkgevers

in 1956/57 en 1961/62 „zwarte” lonen betaalden, d.w.z. veel hogere dan de „afgedwongen” tarieven in de c.a.o. (bijv. in de textielindustrie), hetgeen zou wijzen op een „te ruime monetaire jas” onder invloed van buitenlandse impulsen. Dit is een indicatie, dat uit *individuele* onderhandelingen (veel) hogere lonen zouden resulteren.

Nu zou volgens een andere tegenwerping Prof. Wemelsfelder hebben vergeten te vermelden, dat juist de vakbonden ijveren voor *volledige werkgelegenheid*. Inderdaad zien we de overheid na 1945 alom een dergelijke politiek voeren, maar hiermede geeft men dan meteen een tweede, aanvullende of subsidiaire verklaring voor een (indirect) van de vakvereniging uitgaande tendentie tot prijsstijging. De overspannen arbeidsmarkt dwingt de ondernemers tot scherpe concurrentie om de arbeidskrachten, m.a.w. dwingt hen tot toegeven aan allerlei eisen. De markt geeft uiteindelijk toch de doorslag ondanks „matigingsformules”, macro-economische richtsnoeren en „interne coördinatie”. De vakvereniging benut hier slechts haar kansen, „zou men geneigd zijn te zeggen, doch dit betreft dan kansen, welke zij eerst zelve mede geschapen heeft. Wij kunnen hieraan nog toevoegen, dat, zoals Machlup reeds zag, de aanpassing der geldcirculatie bij het gestegen kostenniveau verder kan doorschieten dan voor deze aanpassing alleen nodig ware.

Erkent men de juistheid van het bovenstaande dan maakt ook het argument, dat de vakvereniging in de jaren vijftig tweemaal een bestedingsbeperking aanvaardde, hoe prijzenswaardig dit ook moge zijn geweest, toch minder indruk. Ook komen dan de ietwat gepassioneerde vertogen van Pater Hoefnagels in een enigszins schrill licht te staan. Volgens Dr. Hoefnagels moet de vakvereniging meer optreden als strijdorganisatie en derhalve scherper looneisen stellen. Tevens moet zij directe invloed op de prijspolitiek van de ondernemer krijgen ten einde te voorkomen, dat de loonsverhoging door prijsstijging slechts nominaal blijft. De ondernemers houden dan minder over om staffunctionarissen bij elkaar en bij de overheid weg te zuigen. Ook worden de investeringsmiddelen schaarser, hetgeen een verantwoord gebruik ten goede komt. Wij menen, kort en goed, dat hiermede niet alleen alle economische wijsheid, maar ook het gehele economische leven op zijn kop wordt gezet. Wij vermoeden, dat een waarachtige ondernemer niet lang in deze stand zou berusten.

Geheel andere banen volgt de nu aan bod komende bestrijding van Wemelsfelder. Sommigen hebben zichzelf de vraag gesteld, wat „gezond” geld eigenlijk is en zijn dan tot de slotsom gekomen, dat „ziek” geld niet zo erg is, mits men er maar genoeg van heeft. Onzes inziens dreigt men aldus af te glijden naar de opvattingen van Luning Prak (25 pCt. loonsverhoging per jaar) en Hoefnagels, die beiden voorspoed een correlaat van de inflatie achten: Wij willen er t.d.p. slechts van zeggen, dat een voortdurende lichte prijsstijging de economische groei kan bevorderen, aangezien zij het omzetten van geld in goederen stimuleert. Anderzijds schuilen in deze constellatie ernstige gevaren. Wanneer na een zekere „incubatieperiode”, waarin de investeringen accumuleren, de verbruiksgoederen in (veel) ruimer mate ter markt gaan komen, schuilt hierin een tendentie tot prijsdaling en inkrumping der winstmarges. Per Jacobsson constateerde op het eind van 1962 al een aanmerkelijke overcapaciteit en werkloosheid in Engeland en in de Verenigde Staten, hetgeen hem begrijpelijkerwijze inspireerde tot een vergelijking met de situatie na 1918. Hiernevens — het effect van het eerste verschijnsel ver-

sterkend — staat de coincidentie van een voortdurende loon(kosten)stijging en een min of meer geslaagde prijs-beheersing, met eveneens daling der winstmarge, mogelijk vertraging van het investeringstempo en een deflatoire ontwikkeling tot gevolg. Een kosten- plus bestedingsinflatie, al dan niet gecombineerd met een „kruipende” prijsinflatie, kan dus omslaan in een deflatie. Het is derhalve zaak een dergelijke ontwikkeling zo veel mogelijk te vermijden.

In dit verband wijzen wij nog even op de gevaarlijke opvatting, als zou ons loon- en prijsniveau het Europese moeten benaderen. In de eerste plaats bestaat een dergelijk „Europees niveau” niet en al bestond het wel, dan ware dit nog niet de geringste aanleiding via de loon-, prijs- en monetaire politiek gelijkheid te forceren. (Iets geheel anders is het indien deze gelijkheid tot stand zou komen als resultaat van normale vrije bewegingen van goederen en kapitaal). Aangezien er voor de verschillende bedrijfstakken bovendien allerlei reële kostenverschillen bestaan, zou de gelijkheid van *niveau* neerkomen op een concurrentie-*achterstand* van sommige takken. Ook het overschot op onze betalingsbalans geeft geen aanleiding een sterke inflatoire impuls vanuit het buitenland aan te nemen, veroorzaakt door onze achtergebleven lonen en prijzen. Een voortgaande kosten- en prijsstijging, moge de laatste in bepaalde situaties de binnenlandse bestedingen enigszins afremmen, kan er op den duur slechts op uitdraaien onze concurrentiepositie ernstig aan te tasten.

Beoordeling.

Het is gezien de aard van de aanval begrijpelijk, dat velen de handschoen ter verdediging van de vakvereniging hebben opgenomen. Deze verdediging beperkt zich er overigens meestal toe de aangevallen groep vrij te pleiten zonder de verantwoordelijkheid voor de gang van zaken op de juiste wijze te lokaliseren. Onzes inziens zijn de aanvechtbare punten van Prof. Wemelsfelders betoog gelegen in het volgende.

In de eerste plaats doet hij een aanval op één bepaalde groep, terwijl andere groeperingen niet vrij uitgaan wegens hun geringe „tegenspel”. De consumenten, vooral diegenen met vaste inkomens, lijden zeer zeker onder de (kruipende) inflatie. Uit hun verzet — voor zover merkbaar — blijkt niet veel begrip voor het inflatieprobleem. De ondernemer is voor hen de zondebok en hun argumentatie culmineert in fulmineren tegen de verticale prijsbinding. Merkwaardig genoeg vormt deze binding in inflatoire perioden juist een *rem* tegen prijsstijging.

De ondernemers zien zich geconfronteerd met een overspannen arbeidsmarkt, doch profiteren van schulden-depreciatie, terwijl zij zich bovendien van hun (stijgende) afzet nagenoeg verzekerd weten. Veel verzet valt er derhalve ook van deze zijde niet te bespeuren. Kennelijk beseffen vele ondernemers niet, dat de „teruggedrongen inflatie” hun als het ware op hun „eerstgeboorterecht”, het zelfstandig bepalen van de prijspolitiek, komt te staan. Er is toch reeds een fatale ontwikkeling gaande om prijzen te beschouwen als „overheidstaken”, gebaseerd op de „rechtvaardigheid” (voor wie?). Iets dergelijks geldt voor de overheid zelve; haar schulden depreciëren, terwijl de belastingtarieven hoger zijn, ook voor slechts *nominaal* hogere inkomens („progressiefactor”). De politieke partijen in het parlement dragen met hun eisen aan de schatkist voor verbetering der sociale omstandigheden ook bepaald niet bij tot de stabilisatie van de valuta. Wij voegen hier nog aan toe, dat volledige werkgelegenheid sinds de

grote depressie niet slechts een verlangen der vakverenigingen is. Het streven naar „vrijheid van vrees” voor werkloosheid is op het ogenblik wel in alle westerse volkeren verankerd.

In de tweede plaats veronderstelt o.i. „uitbuiting” een boosaardige doelbewustheid in het toepassen van onfaire praktijken, een doelbewustheid, die in het onderhavige geval ontbreekt. Naar onze mening liggen de ware oorzaken voor de „nieuwe” inflatie in het volgende:

1. het ontbreken van een automatisch functionerend geldsysteem;
2. de omstandigheden, die de expansie van de actieve geldcirculatie begunstigen, zoals het alom heersende streven naar volledige werkgelegenheid, naar stimuleren van de economische „groei”;
3. de onjuiste institutionalisering van de loonvorming en de loonpolitiek. De controle op de belanghebbenden, het bedrijfsleven, wordt uitgeoefend door . . . de belanghebbenden (de Stichting van den Arbeid). Deze controle vindt enige aanvulling in het beroep van de overheid op de belanghebbenden om zich te matigen, hetgeen impliceert, dat deze zich zowel individueel als in georganiseerd verband tegen het eigen belang zouden moeten handelen.

Mogelijke remedies.

Wij willen en kunnen t.d.p. niet diep ingaan op (alle) mogelijke te nemen maatregelen van preventieve en repressieve aard, maar toch menen wij er wel iets van te moeten zeggen. Hiertoe knopen wij aan bij de reeds genoemde termen kosten- plus bestedingsinflatie. Witteveen (en met hem vele anderen) maakt expliciet onderscheid tussen een bestedings- en een inkomens(kosten)inflatie. In het eerste geval treedt een sterke stijging der vraag op met als gevolg een prijsstijging, die men bezwaarlijk met een politiek van prijsbeheersing te lijf kan gaan, aangezien dit cureren aan het symptoom ware. Prijsbeheersing zou daarentegen wél geboden zijn bij een kosteninflatie, aangezien men anders zijn toevlucht zou moeten nemen tot globale bestedingsbeperking, die werkloosheid met zich brengt.

Wij menen daarentegen, dat dit onderscheid minder relevant is, aangezien de genoemde vormen van inflatie gemeenlijk toch gecombineerd optreden. Derhalve kunnen wij dan ook de afwijzing van de globale bestedingsbeperking (welke op het „dilemma-model” berust) niet zonder meer aanvaarden. Natuurlijk, kredietrestrictie *achteraf* zou inderdaad het hele bedrijfsleven treffen, doch dit ware toch een al te naïeve interpretatie van de door ons bedoelde monetaire politiek. Men kan een inflatoir proces *niet*, of slechts ten koste van grote offers, *redresseren*, doch *wél voorkomen*, zoals wij reeds eerder schreven ³⁾, bijv. doordat de monetaire autoriteiten, zodra hun dit gepast voorkomt, gaan *waarschuwen niet tot expansie te zullen overgaan*. Dit kan de ondernemers inspireren stand te houden tegen looneisen. Wij wijzen in dit verband op de zgn. „ijskastregeling” tussen De Nederlandsche Bank en de Nederlandse Bankiers Vereniging. Juist op deze wijze kunnen de ondernemers fungeren als „countervailing power”. Dat *voortschrijding* van een inflatoir proces met het instrument der monetaire politiek kan worden bestreden behoeft o.i. geen „descriptieve stelling” te blijven.

Wat loonvorming en loonpolitiek betreft, er kan in een democratische samenleving niet worden gedacht aan een aantasting van de macht der vakvereniging. De vak-

³⁾ Zie „De Economist” van okt./nov. 1962, blz. 727/728.

vereniging behoort, evenals het kartel, tot de onvermijdelijke maatschappelijke belangengroepen. Dit impliceert o.i. echter allermint, dat de loonpolitiek — niet te verwarren met de loonvorming —, welke geboden blijft voor zover andere maatregelen ontoereikend blijken, door „de betrokkenen gedragen zou moeten worden”, zoals Pen meent en zoals, helaas, in het nieuwe loonbeleid is gerealiseerd. Belangengroepen kunnen wel per toeval, maar niet in principe het algemeen belang behartigen, omdat de leden iets geheel anders van de leiding verwachten. Bijzonder instructief is in dit verband de uitspraak van Dr. Albada van het C.N.V., dat het algemeen belang de activiteit der vrije vakvereniging wel begrenst, doch haar niet tot richtsnoer kan dienen. Natuurlijk zal de moderne vakvereniging zich meestal wel door haar „hogere eigenbelang”: duurzame werkgelegenheid en een zeker niet dalend reëel loon laten leiden. Het is o.i. echter symptomatisch voor een zwakke plek in het economisch beleid der overheid, wanneer zij zich genoopt gevoelt een beroep te doen op belangengroepen om doelbewust tegen hun eigen belang te handelen. De verantwoordelijkheid voor een stabiele valuta

berust primair bij de overheid, zoals wij elders vrij uitvoerig betoogden ⁴⁾.

Tot besluit nog een enkel woord over de „index-economie”. „Indexatie”, welke „herleiding” van schulden à la Prof. Mees impliceert, is uit een oogpunt van sociale rechtvaardigheid alleszins aanvaardbaar. Er is reeds een begin gemaakt door het voorstel voor waardeveraste ambtenarenpensioenen. Juist dergelijke partiële regelingen maken echter weer inbreuk op de sociale rechtvaardigheid. Wij vrezen dan ook, dat het stelsel op aanmerkelijke praktische moeilijkheden zal stuiten en veel onrust teweeg zal brengen, ook al omdat, overigens ten onrechte, de mening heerst, dat het risico aldus geheel op de debiteur afgewenteld wordt. Men vergeet kennelijk, dat zonder een dergelijke „afwenteling” de debiteur een ongerechtvaardigd voordeel geniet. Misschien zou het ook het streven naar een zo stabiel mogelijke valuta verzwakken.

Amsterdam.

Dr. H. HOELÉN.

⁴⁾ Vgl. „De Economist” van okt./nov. 1962, blz. 709.

De positie van de Westeuropese olie-industrie

De Westeuropese olie-industrie vóór en na de tweede wereldoorlog.

a. Beschikbaarheid van oliezaden ¹⁾.

Een belangrijke factor bij de beoordeling van de positie der olie-industrie in West-Europa is de beschikbaarheid van oliezaden tegen prijzen, die verwerking mogelijk maken. In de vooroorlogse periode is aan deze voorwaarde vrijwel volledig voldaan. Na de oorlog ondergaat dit beeld structurele wijzigingen, zodat de positie dezer industrie in West-Europa moeilijker wordt.

In de jaren 1934-1938 omvatte de wereldhandel in oliezaden gemiddeld ca. 9 mln. ton, in 1962 ca. 9,8 mln. ton, terwijl een prognose voor 1963 ²⁾ ca. 10,5 mln. ton vermeldt. T.o.v. 1934-1938 dus een stijging van 8 - 15 pCt. Het aandeel dezer grondstoffen, dat West-Europa als bestemming heeft, daalde evenwel van 76 pCt. in 1934-1938 tot 67 pCt. in 1961. De Westeuropese olie-industrie is dus nog steeds verreweg de grootste afnemer, hoewel afnemers buiten West-Europa aan betekenis winnen. Dit behoeft echter voor deze industrie op zich zelf geen verontrustend aspect te zijn.

Daarentegen oefent de toenemende neiging bij een aantal ontwikkelingslanden om de aldaar geteelde oliezaden zelf te verwerken en de in enkele dezer landen toegepaste kunstmatige exportbevordering van oliën en veekoeken, een directe invloed uit op de positie van de Westeuropese olie-industrie. Naast een toename met 8 - 15 pCt. van het aanbod der oliezaden is het aanbod van uit deze zaden afkomstige oliën en vetten als zodanig op de wereldmarkt in 1962 ongeveer $2\frac{1}{2}$ × groter dan in 1934-1938 (zie tabel 1). De hoeveelheid in West-Europa verwerkte oliezaden daalde van 6.925.000 ton (1938) tot 6.204.000 ton (1961).

¹⁾ Verzamelnaam voor alle oliehoudende grondstoffen. Olijven zijn hierin niet begrepen, daar teelt en verwerking van olijven een geheel afzonderlijk probleem vormen.

²⁾ Ontleend aan gegevens van Mr. J. C. A. Faure, Congres Oliefabrikanten dd. 4-7 juni 1963 te Amsterdam.

De opmerkelijke wijzigingen (zie beeldgrafiek I en II en tabel 2) hielden nauw verband met het optreden van andere voor de wereldhandel belangrijke produktiegebieden. Zo daalde de verwerking van grondnoten in 1961 t.o.v. 1938 met 43 pCt., terwijl de verwerking van sojabonen met 50 pCt. steeg. Het aandeel van Azië als leverancier daalde in genoemde jaren van 46,4 pCt. tot 16,9 pCt., terwijl het aandeel van N.-Amerika steeg van 0,8 pCt. in 1938 tot 40,7 pCt. in 1961. Afrika bleef een belangrijke leverancier en Argentinië daalde aanzienlijk in betekenis in dit opzicht.

De Verenigde Staten namen als leverancier de plaats van Azië in. Toenemende welvaart met een sterk vergrote vraag naar eiwithoudend voedsel, vooral vlees, deed in dit land een grote behoefte aan proteïnerijke voeders ontstaan. Dit leidde tot een enorme uitbreiding van het sojabonenareaal in de Verenigde Staten, daar via het eiwitrijke sojameel in belangrijke mate aan deze behoefte kon worden voldaan. De sojabonenproduktie in de Verenigde Staten steeg dan ook van ca. 1,7 mln. ton in 1938 tot ca. 18,4 mln. ton in 1961.

De verwerking van raapzaad nam sedert de wereldoorlog sterk toe, daar in verschillende Westeuropese landen steun aan de teelt wordt verleend ³⁾.

De verwerking van katoenzaad, vooral in het Verenigd Koninkrijk, verminderde sterk, daar de voornaamste leverancier, i.c. Egypte, het zaad thans zelf verwerkt.

Kopra en palmpitten worden in totaal nog in ongeveer gelijke hoeveelheden verwerkt als in 1938, hoewel de cijfers per land wel op verschuivingen wijzen (zie tabel 2)

De verwerking van lijnzaad daalde van 1938 tot 1961 met niet minder dan 61 pCt., daar men in het voornaamste produktiegebied — Argentinië — de gehele produktie in eigen fabrieken ging verwerken. Ook hier is de levering

³⁾ Deze steun (garantieprijs) wordt verleend in West-Duitsland, Frankrijk, Zweden, Denemarken, Zwitserland.

TABEL 1:

Wereldexport van oliehoudende grondstoffen en van de betreffende plantaardige oliën en vetten als zodanig^{a)}

(excl. babassu- en castorbonen) b)

(in 1.000 mt)

Soort	Oliehoudende grondstoffen					Oliën en vetten als zodanig				
	jaar					jaar				
	1934/38 gemidd.	1960	1961	1962	Raming 1963	1934/38 gemidd.	1960	1961	1962	Raming 1963
Katoenzaad (olie)	787	270	325	413	456	47	236	207	184	239
oliebasis	142	49	59	74	82					
Grondnoten (olie)	1.853	1.065	1.336	1.355	1.441	48	300	250	341	372
oliebasis	778	447	561	569	605					
Sojabonen (olie)	2.233	5.146	4.145	4.863	5.277	74	525	310	554	645
oliebasis	358	823	663	778	844					
Zonnebloemzaad (olie)	74	128	155	98	123	12	60	103	123	142
oliebasis	14	26	31	20	25					
Sesamzaad (olie)	140	152	138	139	132	2	2	2	3	—
oliebasis	67	73	66	67	63					
Raapzaad (olie)	94	202	202	328	347	18	30	24	33	38
oliebasis	33	71	71	115	121					
Kopra (kokosolie)	1.251	1.606	1.545	1.367	1.369	269	200	273	334	345
oliebasis	788	1.012	973	861	862					
Palmpitten (olie)	711	738	712	680	703	—	53	51	46	43
oliebasis	320	332	320	306	316					
Lijnzaad (olie)	1.906	591	616	475	588	—	227	241	298	296
oliebasis	572	177	185	143	176					
Saffloerzaad (olie)	—	—	69	78	143	—	—	3	3	3
oliebasis	—	—	24	27	50					
Palmvruchten (olie) c)	—	—	—	—	—	447	586	564	511	537
oliebasis	—	—	—	—	—					
Totale						917	2.219	2.028	2.430	2.660
I. Oliezaden	9.049	9.898	9.243	9.796	10.579					
II. Oliebasis ex olie-zaden	3.072	3.010	2.953	2.960	3.144					
III. Olie/vet als zodanig	917	2.219	2.028	2.430	2.660					

Aandeel plantaardige oliën en vetten b) in wereldexport (oliebasis)

a. Totale wereldexport, plant. en dierlijk (incl. boter)	5.829	8.284	8.046	8.477	8.746
b. Totaal plantaardig (II + III)	3.989	5.229	4.981	5.390	5.804
c. b. in pCt. van a	68,4	63,1	61,9	63,6	66,4
d. II in pCt. van a	52,7	36,3	36,7	34,9	36,0
e. II in pCt. van b	77,0	57,6	59,3	54,9	54,2

a) Ontleend aan gegevens Mr. J. C. A. Faure, congres olie-fabr. 4-7 juni 1963 te Amsterdam.

b) Babassu- en castorbonen betreffen slechts beperkte hoeveelheden, die het totaalbeeld niet beïnvloeden.

c) Palmvruchten worden wegens snelle bederfelijkheid steeds in de tropische productiegebieden verwerkt.

— zij het in beperkte mate — overgenomen door Canada en de Verenigde Staten. Vooral voor bedrijven, die specifiek lijnzaad plachten te verwerken, is hier sprake van een zeer ernstige teruggang.

De totale verwerking van olie-zaden daalde van 1938

tot 1961 met 10 pCt. Laat men grondnoten en lijnzaad, die in aanzienlijk mindere mate beschikbaar kwamen, buiten beschouwing, dan constateert men over genoemd tijdvak evenwel een stijging van 20 pCt., vooral door een veel grotere verwerking van sojabonen.

TABEL 2.

Verwerking^{a)} van oliehoudende grondstoffen in West-Europa

(in 1.000 mt)

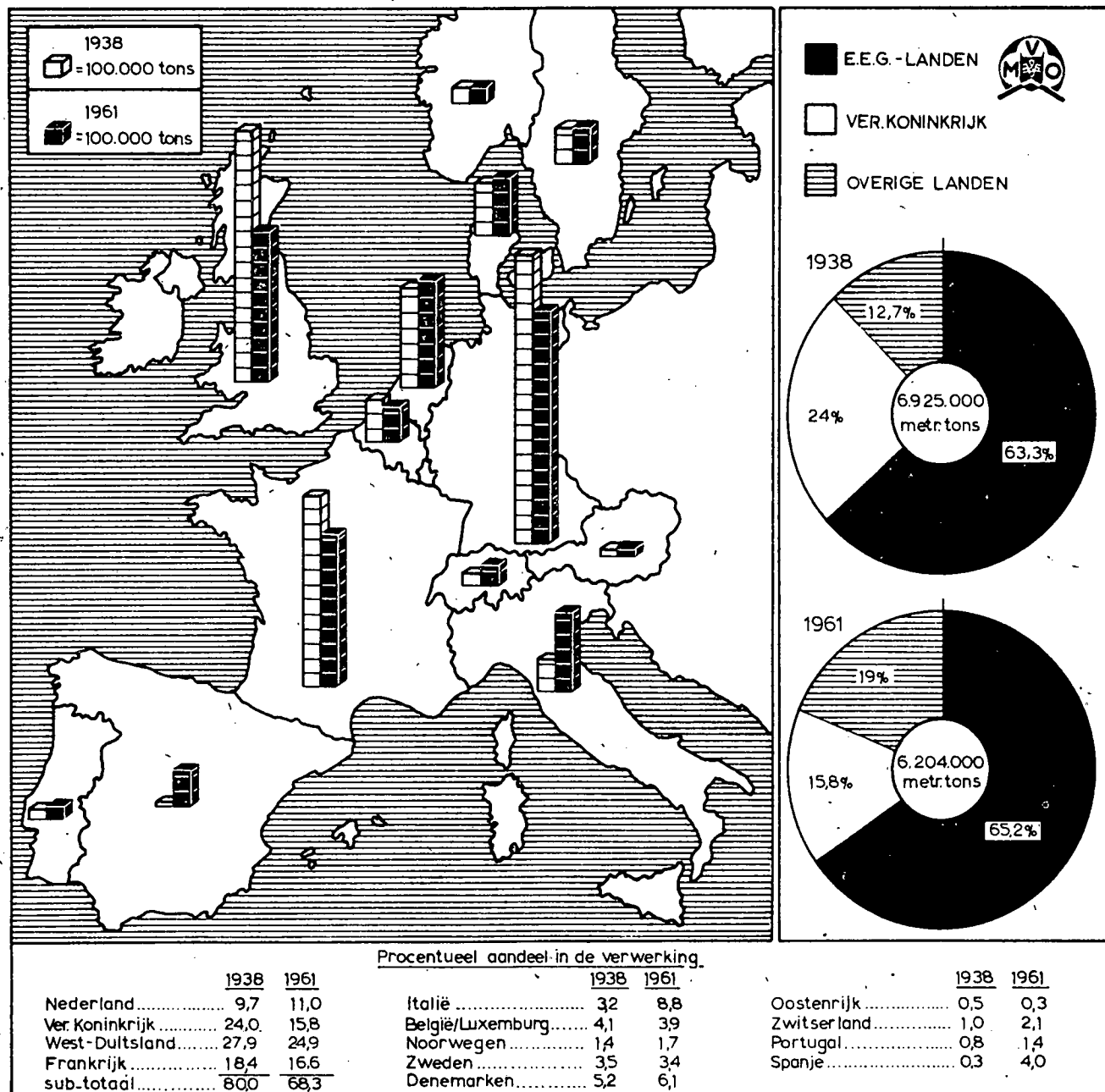
Landen	Soort grondstoffen																		totaal						
	lijnzaad			grondnoten			raapzaad			sojabonen			kopra			palmpitten						overige b)			
	1938	1960	1961	1938	1960	1961	1938	1960	1961	1938	1960	1961	1938	1960	1961	1938	1960	1961	1938	1960	1961	1938	1960	1961	
België	97	39	29	82	25	49	5	2	2	22	135	90	23	29	37	29	23	23	25	20	13	283	273	243	
West-Duitsland	165	9	10	313	51	74	77	71	98	783	998	907	277	250	269	280	155	128	35	65	59	1.930	1.599	1.545	
Frankrijk	212	118	125	746	435	489	13	111	110	14	196	82	143	86	89	88	95	83	58	63	48	1.274	1.104	1.026	
Italië	57	21	19	55	67	84	21	49	74	16	214	204	29	22	19	—	—	—	49	112	145	227	485	545	
Nederland	298	90	100	155	8	21	6	—	—	105	315	264	50	143	154	49	120	140	9	4	4	672	680	683	
I. Totaal E.E.G. ..	829	277	283	1.351	586	717	122	233	284	940	1.858	1.547	522	530	568	446	393	374	176	264	269	4.386	4.141	4.042	
Denemarken	17	6	6	31	2	3	—	4	8	190	366	302	75	43	42	24	17	12	23	17	5	360	455	378	
Ver. Koninkrijk	281	160	153	328	129	161	21	4	5	100	318	184	115	76	99	136	241	228	(684c)	(152c)	(150c)	1.665	1.080	980	
Noorwegen	21	14	12	11	6	5	—	—	—	24	80	67	45	26	21	—	—	—	—	—	—	101	126	105	
Oostenrijk	—	—	—	9	2	2	2	6	3	—	1	—	15	8	8	—	—	—	—	6	5	5	32	22	18
Portugal	7	4	3	20	39	52	—	—	—	—	—	—	2	15	9	17	17	15	6	8	10	52	83	89	
Zweden	49	4	2	5	—	1	1	30	98	145	—	3	40	68	82	—	—	—	2	10	22	242	112	208	
Zwitserland	8	13	6	44	48	88	—	9	11	—	12	1	12	32	20	—	2	4	4	3	4	68	119	134	
II. Totaal E.V.A. ..	383	201	182	448	226	312	24	53	125	459	777	557	304	268	281	177	277	259	725	195	196	2.520	1.997	1.912	
III. Spanje	—	4	12	14	6	6	—	—	—	—	—	—	—	11	9	—	—	1	5	(154c)	(222c)	19	175	250	
Totaal generaal (13 landen) I t/m III ..	1.212	482	477	1.813	818	1.035	146	286	409	1.399	2.635	2.104	826	809	858	623	670	634	906	613	687	6.925	6.313	6.204	
1961 in pCt. van 1938			39			57				280		150			104			102			76			90	

a) Met uitzondering van Nederland berekend op basis van binnenlandse productie + invoer — uitvoer.

b) Zonnebloempitten, sesamzaad, mosterdzaad, castorpitten, katoenzaad e.a.

c) Voornamelijk katoenzaad.

VERWERKING VAN VET-/OLIEHOUDENDE GRONDSTOFFEN IN WEST-EUROPESE LANDEN IN 1938 EN 1961 ¹⁾
(hoeveelheden per land)

1) berekend op basis van: binnenlandse productie + invoer - uitvoer.

b. Afzet van de produkten.

Naar oliën/vetten en veevoren bestaat in het algemeen in West-Europa een goede vraag. In de periode van 1900-1930 kon de olie-industrie door toenemende afzetmogelijkheden tot grote ontplooiing komen. De jaren na de economische crisis van 1930 brachten de eerste ernstige moeilijkheden mede, doordat het aanbod van veevoren van overzee tegen lage prijzen de afzet van het eigen produkt dikwijls ernstig bemoeilijktte. In de na-oorlogse jaren stijgt het vetverbruik in de meeste landen naar hoog niveau, terwijl toenemende welvaart de vraag naar eiwithoudende voedingsmiddelen doet toenemen, hetgeen ook de afzet van krachtvoerders voor vee en pluimvee bevordert:

Ondanks deze gunstige factoren komen er afzetmoeilijkheden. Vooral de exportpolitiek van sommige produktielanden van oliezaden, die zowel de olie- als de veevoren-export met kunstmatig lage prijzen bevorderen, maakt

voor de Westeuropese olie-industrie in vele gevallen de concurrentie moeilijk en de marges klein.

De grote onderlinge verwisselbaarheid, zowel van oliën/vetten als van veevoren speelt bij de concurrentiepositie van de olie-industrie een belangrijke rol. Zo kan bijv. de afzet van in West-Europa geproduceerd sojaschroot plotseling worden bemoeilijkt door het aanbod van laag geprijste zonnebloemvoren uit Zuid-Amerika. De kunstmatige exportbevordering in bijv. Argentinië leidde tot een bijna geheel verdwijnen van de lijnzaadverwerking in een aantal landen en tot een sterke beperking in andere landen (zie tabel 2).

c. Functie van de olie-industrie.

Hoewel na de tweede wereldoorlog vele omstandigheden, die de positie van de olie-industrie beïnvloeden, zijn gewijzigd, is de functie in feite gelijk gebleven:

1. De Westeuropese olie-industrie vormt een der belangrijkste media om de producent van oliezaden overzee te verbinden met het grootste geconcentreerde consumptiegebied van vetten/oliën en veekeuken.

2. Zij voorziet via raffinage- en hardingsbedrijven de margarine-, de spijsolie- en de spijsvettenindustrie van vele grondstoffen.

3. Zij voorziet vele technische bedrijven, zoals zeep-, verf- en linoleumindustrie in belangrijke mate van grondstoffen.

4. Zij vormt voor de fabricage van krachtvoerders voor vee- en pluimveestapel een zeer nuttige schakel, omdat zij in vele gevallen nauwkeuriger aan eisen van kwaliteit, kwantiteit en snelle levering kan voldoen dan bij directe invoer van veekeuken van overzee.

5. Zij is één van de stabiele factoren, die ontwikkelingslanden de gelegenheid bieden tot regelmatige afzet en deviezeninkomsten.

De ontwikkeling in de produktiegebieden van oliehoudende grondstoffen.

De neiging van de in ontwikkeling zijnde produktiegebieden om de aldaar geteelde grondstoffen in eigen land te gaan verwerken, vormt een onderdeel van een wereldomvattend ontwikkelings- en daarmee gepaard gaand industrialisatieproces. In feite is dit één van de zeer belangrijke problemen, waarmee de wereld geconfronteerd wordt. De politieke omwenteling na de tweede wereldoorlog, die vele voorheen koloniale gebieden onafhankelijkheid heeft gebracht, behoeft een follow-up zowel in sociale als in economische zin. Deze gebieden hebben daartoe niet slechts het recht, doch zij mogen zich geredelijk beroepen

op steun van de landen, die reeds een hoge levensstandaard kennen. De situatie voor een dergelijk industrialisatieproces is echter voor de verschillende produktiegebieden van oliezaden geheel verschillend:

a. In *India* en *China* is het exportoverschot van oliezaden vrijwel geheel verdwenen, daar de zeer snelle toename van de bevolking de totale consumptie dienovereenkomstig doet stijgen en dwingt tot verwerking van de gehele of van bijna de gehele produktie in eigen land. Als leveranciers van oliezaden voor de Westeuropese olie-industrie hebben deze landen hun betekenis verloren. De veekeukenexport van India, waarvoor onvoldoende afzetmogelijkheid in eigen land bestaat, is aanzienlijk.

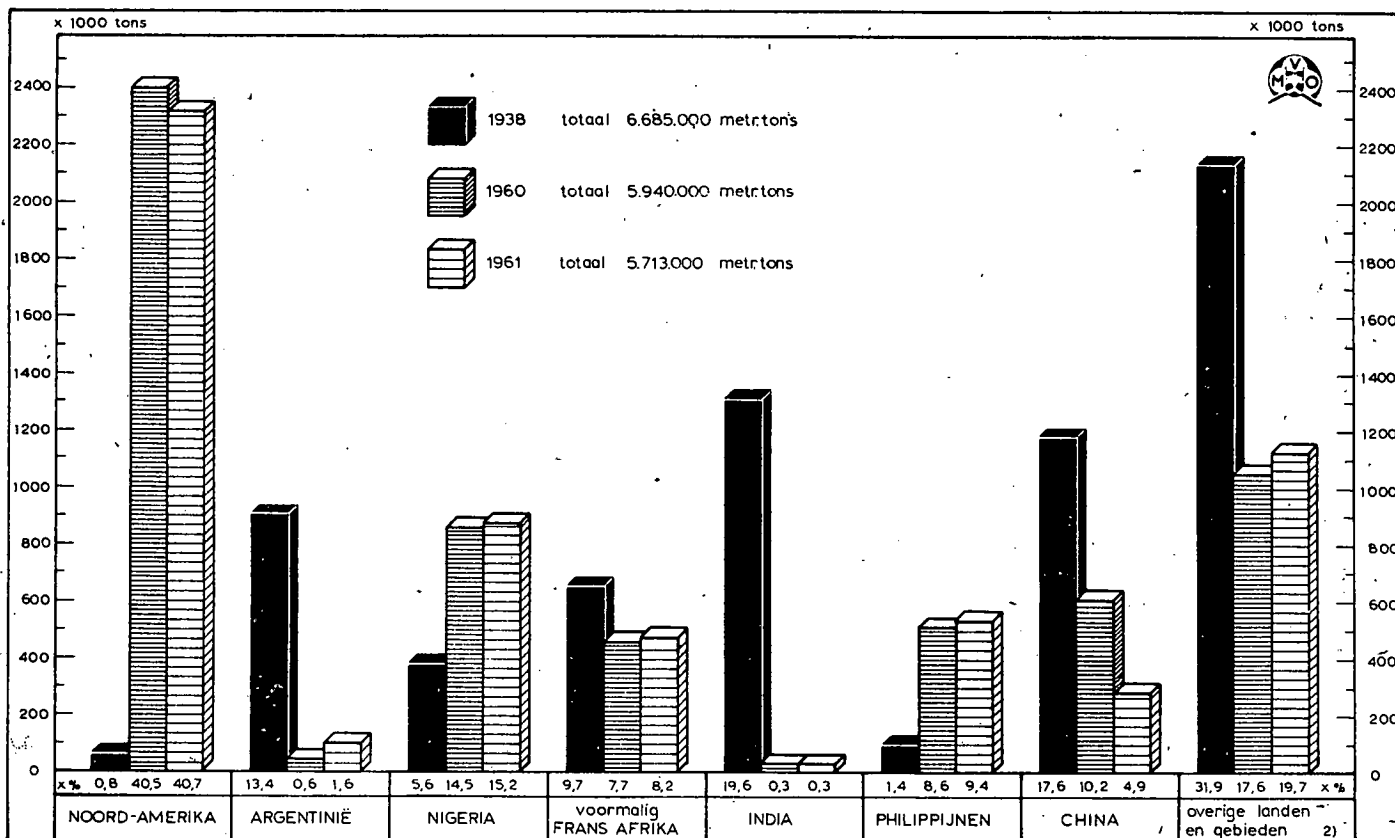
b. *Argentinië* heeft, ondanks een groot exportoverschot voorshands als leverancier van oliezaden afgedaan, daar de in dit land gevoerde industrialisatiepolitiek leidde tot een kunstmatig gestimuleerde export van oliën en veekeuken tegen lage prijzen, die de concurrentie voor de Westeuropese olie-industrie zeer bemoeilijkt.

c. *Noord-Amerika*, en met name de Verenigde Staten, heeft zich na de tweede wereldoorlog ontwikkeld tot de grootste leverancier van oliezaden — voornamelijk sojabonen — voor de Westeuropese olie-industrie. Ondanks hun goed ontwikkelde olie-industrie hechten Canada en de Verenigde Staten er belang aan ook hun export van oliezaden in stand te houden, hetgeen de continuïteit van de levering aan de industrie in West-Europa zeer waarschijnlijk maakt.

d. In de *Philippijnen*, *Nigeria* en voormalig *Frans Afrika* bevindt het industrialisatieproces zich nog in een staat van ontwikkeling. De beide eerstgenoemde landen hebben daarbij een open contact met de wereldmarkt, terwijl de landen

GRAFIEK II.

HERKOMST VAN IN 1938, 1960 EN 1961 INGEVOERDE VET-/OLIEHOUDENDE GRONDSTOFFEN IN WEST-EUROPESE LANDEN ¹⁾

1) betreft de E.E.G.-landen, de E.V.A.-landen en Spanje.

2) betreft een groot aantal landen en gebieden waaruit afzonderlijk, zowel in 1938 als in 1960 en 1961, relatief geringe hoeveelheden werden ingevoerd.

van voormalig Frans Afrika daarvan tot dusverre door een kunstmatig hoog prijspeil zijn afgesloten geweest. De vraag, hoever deze landen met hun industrialisatie zullen gaan, zullen zij in volledige onafhankelijkheid zelf beantwoorden, daarmede tevens aangevend in welke mate zij leveranciers van oliezaden kunnen blijven.

Landen, die hun oliezaden in eigen industrie verwerken en voor de daarbij verkregen oliën en veekoeken geen of slechts beperkte eigen of nabij gelegen afzetmarkten hebben, moeten afzet zoeken in de grote consumptiegebieden overzee in vrije concurrentie met de wereldmarkt. Zij worden daarbij geconfronteerd met verschillende gecompliceerde factoren.

De eerste factor is de grote mate van onderlinge vervangbaarheid, zowel voor oliën/vetten als voor veekoeken. Hoge kokosolieprijzen leiden bijv. tot vervanging door palmpitolie, die dan eveneens stijgt in prijs om op haar beurt bijv. te worden geremplaceerd door soja-olie. Hoog geprijsde grondnotenolie kan bijv. zeer wel vervangen worden door goedkopere soja-olie of zonnebloemolie. De ontwikkeling in verschillende belangrijke consumptiegebieden (bijv. West-Duitsland, Nederland en Denemarken) leidde tot veelvuldige vervanging van enkelvoudige voeders door mengvoeders, hetgeen, rekening houdend met prijs en kwaliteit, onderlinge vervangbaarheid vergemakkelijkt.

Als tweede factor geldt, dat een productiegebied steeds mede afhankelijk is van de oogstresultaten en van de exportpolitiek van vele andere productiegebieden, ook al produceren die andere soorten oliën of veekoeken. De afzetverhoudingen bij de oliezaden zijn aanzienlijk minder gecompliceerd dan bij de oliën en veekoeken. Bij het optreden van surplussen in productiegebieden kan men eenvoudiger en goedkoper oliezaden opslaan dan oliën/vetten of veekoeken.

Een derde factor vindt men in de overheersende rol die de Verenigde Staten met oliën en Argentinië met veekoeken op de wereldmarkt spelen. De grootste afnemer is ook hier West-Europa, waarheen bijv. niet minder dan 83 pCt. van de totale wereldhandel in veekoeken is gericht. In de Verenigde Staten weet de producent van oliezaden zich geruggesteund door het toegepaste systeem van steunprijzen, terwijl Argentinië een kunstmatige felle exportpolitiek voert met aanzienlijke en onverwachte prijsverschillen. Doordat de binnenlandse vraag naar veekoeken (sojameel) veel sneller stijgt dan die naar olie, hebben de Verenigde Staten veelal een groot oliesurplus, dat in belangrijke mate op grond van Public Law 480 tegen voor de ontvangende landen gunstige condities wordt afgezet. Vele consumptiegebieden worden op deze wijze voor andere leveranciers zeer moeilijk of verminderd toegankelijk. In de toekomst verwachten de Verenigde Staten tevens een snelle toename van de exporten van sojameel, die binnen 4 jaar zouden kunnen stijgen met ca. 60 pCt. tot 1,6 mln. mt ⁴⁾. Deze toename zal de concurrentie op de veekoekenmarkt verder kunnen verscherpen.

Als vierde factor mag worden gewezen op het feit, dat de transportkosten van oliën en veekoeken hoger liggen dan de kosten van het vervoer van oliezaden.

Met deze factoren zullen de productiegebieden, die de omvang van hun industrialisatieproces nog moeten bepalen; rekening moeten houden. Bij het afwegen der be-

langen ligt een zoeken naar evenwicht tussen de noodzaak van industrialisatie en de mogelijkheid van afzet der produkten voor de hand. Een oliefabriek is een kapitaal- doch weinig arbeidsintensief bedrijf. Voor een bedrijf met een verwerkingscapaciteit van 30.000 ton oliezaden per jaar, werkend in een drie-ploegensysteem, is een investering van ruim f. 100.000 per werknemer nodig ⁵⁾. Ontwikkelingslanden, die een industrie vestigen, in staat om een toenemende produktie van oliezaden *volledig* te verwerken, zetten alles op één kaart. Ieder ontwikkelingsland zal voor zichzelf de belangen van het behoud van exportmarkten voor oliezaden kunnen afwegen tegen de mogelijkheid exportmarkten voor de produkten te vinden. Per land kan dit verschillend liggen, doch voor ieder land geldt, dat hoe sterker de eigen economische situatie, hoe krachtiger de feitelijke onafhankelijkheid.

Toekomstverwachting.

a. Functie.

Gunstig gelegen temidden van het grootste consumptiegebied van oliën en veekoeken ter wereld heeft de olie-industrie, gesteund door langjarige ervaring en gespecialiseerde kennis van afzetvoorwaarden en -mogelijkheden harer produkten, ook in de toekomst een nuttige functie en een van nature sterke concurrentiepositie, mits het aanbod van oliezaden tegen prijzen, die lonende verwerking mogelijk maken, niet kunstmatig wordt verstoord.

b. Beschikbaarheid oliezaden.

Het is voor de olie-industrie een gelukkige omstandigheid, dat de leverantie van oliezaden in zo ruime mate door de Verenigde Staten wordt verzorgd. De omvang van de sojabonenproduktie is zodanig, dat de verschillen tussen goede en slechte oogsten zeer groot kunnen zijn. Het is daarom voor de Verenigde Staten belangrijk, bij optredende overschotten over een afzetmarkt, ook voor sojabonen, te beschikken. Om echter op afzetmarkten te kunnen rekenen, moet men voor regelmatige leveranties aan de afnemers zorgen. Deze exportpolitiek wordt t.a.v. sojabonen in de Verenigde Staten bewust gevolgd. Men verwacht van 1962-1963 tot 1966-1967 een stijging van de sojabonenexport van 4,8 mln. mt tot 6,3 mln. mt of 31 pCt. ⁶⁾. Er mag dus worden aangenomen, dat de leverantie van sojabonen door de Verenigde Staten aan West-Europa normaal voortgang kan vinden.

Voorts zullen de Verenigde Staten en Canada in beperkte mate lijnzaad resp. raapzaad blijven uitvoeren. Verwerking van lijnzaad zal slechts mogelijk blijven bij een effectieve bescherming tegen de kunstmatige concurrentie uit Argentinië. Bescherming tegen een dergelijke concurrentie zal in het algemeen voor de gehele olie-industrie van belang zijn.

Voor de levering van grondnoten, kopra en palmpitten blijft de olie-industrie afhankelijk van de eerder genoemde Afrikaanse gebieden en de Philippijnen, die zelf zullen beslissen of en in welke mate zij leverancier van oliezaden blijven dan wel deze zelf zullen gaan verwerken. Voorlopig mag worden aangenomen, dat deze grondstoffenbron nog niet is opgedroogd.

Geconcludeerd mag worden, dat de olie-industrie in West-Europa, zij het wellicht in iets beperkter vorm en met een beperkter assortiment, nog een duidelijke functie heeft

⁵⁾ Prof. Dr. P. Kuin (Unilever) in een rede op het Congres van Oliëfabrikanten te Cannes, juni 1962.

⁶⁾ Prof. Dr. T. A. Hieronymus van de University of Illinois in een rede te Greenville dd. 21 februari 1963.

In 1962 heeft E. E. Hagen in zijn boek: „On the theory of social change; how economic growth begins” een nieuwe visie gegeven op de economische groei. Zijn theorie komt, volgens het artikel dat Drs. H. J. Duller in „E.-S.B.” van 23 oktober 1963 aan dit boek wijdde, hierop neer dat status- en autoriteitsverlies bij de oudere generatie leidt tot rebellie en nieuwe gedragsvormen bij de jongere generatie, waardoor de economische groei wordt ingeleid. In onderstaand artikel onderwerpt schrijver in verband met de theorie van Hagen de economische groei in het Rusland van de vorige eeuw aan een nader onderzoek. Hij komt daarbij tot de conclusie dat verschillende factoren hebben bijgedragen tot de „start” van de economische groei in Rusland. Vergelijkingen met de start en groei in andere landen is z.i. mogelijk, maar hierbij moet het specifieke karakter van de ontwikkeling in Rusland niet uit het oog worden verloren. Het zou van weinig inzicht getuigen te menen, dat de groei in ontwikkelingslanden volgens eenzelfde patroon zou kunnen en moeten verlopen.

Rusland en de economische groei

Het lezenswaardige artikel van Drs. H. J. Duller in „E.-S.B.” van 23 oktober 1963 met betrekking tot het boek van E. E. Hagen: „On the theory of social change; how economic growth begins”, is voor mij aanleiding enkele kanttekeningen te maken, in het bijzonder over de groei in het voorrevolutionaire Rusland. De economische groei in het Rusland van de vorige eeuw lijkt mij namelijk een onderwerp dat een nader onderzoek vereist i.v.m. de theorie van Hagen, dat status- en autoriteitsverlies bij de oudere generatie leidt tot rebellie en nieuwe gedragsvormen bij de jongere generatie, waardoor de economische groei wordt ingeleid. Allereerst evenwel nog enkele algemene opmerkingen.

Met Drs. Duller ben ik van mening, dat het te waardenen is, dat een econoom ook niet-economische factoren in zijn visie op het ontwikkelingsprobleem betreft. Het lijkt voor de hand liggend dat er een relatie bestaat tussen een star, traditioneel cultuurpatroon en een weinig dynamische sociale en economische structuur. Men zou in dit verband kunnen wijzen op India, waar een van de wereld afgewende tot ascese neigende levensbeschouwing (het hindoeïsme), die de wereld ziet als een zinloos spel van de Godheid, weinig stimuleert tot belangstelling voor de uiterlijke maatschappelijke en economische werkelijkheid. Techniek en economie stagneren hier totdat de botsing met het westen nieuwe impulsen brengt en men andere wegen gaat zoeken,

(vervolg van blz. 76)

te vervullen en naar verwachting in voldoende mate olie-zaden ter beschikking zal krijgen om haar taak te blijven vervullen. Zij zal daarbij — waar nodig — omschakeling naar de verwerking van die soorten oliezaden, waarvan de levering tegen redelijke prijzen de meeste zekerheid biedt, moeten overwegen. Bezien uit een oogpunt van internationale arbeidsverdeling mag worden geconstateerd, dat de aanwezigheid van een olie-industrie in West-Europa in het kader van de internationale productie- en afzetsituatie in deze sector eerder een voorwaarde vóór dan een verstoring van evenwicht vormt.

Voorhout.

A. PIERHAGEN.

waarbij ook een nieuw sociaal besef ontstaat (Vivekananda).

Men moet zich hierbij evenwel ook afvragen, door welke oorzaken in wezen pessimistische wereldbeschouwingen (hindoeïsme en boeddhisme) juist in India tot zo uitzonderlijke bloei kwamen. Welke klimatologische, historische, sociale en culturele factoren speelden hier mede een rol? Het probleem is allerminst doorzichtig. Ik moge in dit verband herinneren aan hetgeen Max Weber schreef in zijn „Die Wirtschaftsethik der Weltreligionen”¹⁾: „Keine Wirtschaftsethik ist jemals nur religiös determiniert gewesen. Sie besitzt selbstverständlich ein in höchsten Mass durch wirtschaftsgeographische und geschichtliche Gegebenheiten bestimmtes Mass von reiner Eigengesetzlichkeit gegenüber allen durch religiöse oder andere (in diesem Sinn:) „innerliche” Momente bedingten Einstellungen des Menschen zur Welt”.

Ter verklaring van de stagnatie in de economische groei heeft men gezocht naar oorzaken van (volken)psychologische aard. Zo schreef de Turkije-kenner E. Banse over de Turken: „In einem Gebiete entfaltet, wo der sesshafte Ackerbauer und Stadtbewohner schwer mit Dürre und Berieselarbeit zu kämpfen hat und Raubüberfällen der Wanderstämme preisgegeben ist, die während der Erntezeit Winternahrung erpressen- fügt sich die alarodische Rasse leicht in unabwendbares Schicksal und bezeigt dumpfe Ergebung, die sich in Massenpsychose bestimmten Zwecken dienstbar machen lässt”²⁾. Ook Hagen betreft het psychologisch onderzoek in zijn beschouwingen. Uiterste voorzichtigheid en een kritische benadering lijken mij hier evenwel geboden. Ik denk hierbij ook aan de door Drs. Duller geciteerde uitspraak van Prof. Van den Berg: „De mens is overal en te allen tijde anders, hij is gebeuren, geschiedenis”.

Bij de verklaring van maatschappelijke en culturele verschijnselen heeft men met betrekking tot de Sowjet-Unie en de Oriënt wel begrippen als „volksziel”, Wirtschafts-

¹⁾ „Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie”, 2e Aufl., Tübingen 1922, I, blz. 238.

²⁾ E. Banse: „Landschaft und Seele”, München 1928, blz. 343-344.

geist" ³⁾ en „Wirtschaftsgesinnung" gehanteerd. Er is in het verleden veel geschreven en gesproken over de Russische „volksziel", welke dan een min of meer statisch karakter zou hebben. Klaus Mehnert (in „Der Sowjetmensch") heeft er evenwel op gewezen, dat ook de mens in de veranderende „Umwelt" van het Sowjetrijk veranderingen ondergaat. Hij ziet in de U.S.S.R. een ontwikkeling die vergelijkbaar is met ontwikkelingen in andere landen, die industrialiseren en waar de urbanisatie een steeds grotere rol gaat spelen. Het industrialisatieproces heeft de Rus in vergelijking met zijn voorvaders gematigder en gedisciplineerder gemaakt en ook de positie van de vrouw en het gezin is veranderd. Trouwens wie uit de figuren in de werken van Dostojewsky, Tolstoj, Tsjechow en Gorky een Russische „volksziel" zou willen destilleren, stuit op niet geringe moeilijkheden. En ook de „oblomowsjtsjina", het tot nietsdoen neigende fatalisme, dat we kennen uit de befaamde roman „Oblomow" van Gontsjarov, is geen kenmerk van de Russische ziel door alle eeuwen heen. (Men behoeft slechts aan Peter de Grote te denken!). Ook de slavist Prof. K. van 't Reve distantieert zich in zijn „Rusland voor beginners" nadrukkelijk van begrippen als „Russische volksziel".

In zijn boek „Turkije zoals het was en is" heeft Dr. W. E. Noordman ⁴⁾ m.i. overtuigend aangetoond, dat van een statische „Wirtschaftsgeist" geen sprake is. Hij waarschuwt met R. Junge (Das Wirtschaftsproblem des näheren Orients, Archiv für Wirtschaftsforschung im Orient, 1916): „Mit wievielen leeren Schlagworten begnügten sich selbst unsere führenden Geister zumeist hinsichtlich des Orients. So steht die Wirtschafts-Wissenschaft hier heute sogleich vor einer völlig neuen und ganz besonders schwierigen Aufgabe, zu deren Lösung noch die elementarsten Grundlagen fehlen". Noordman merkt op: „We meenen de conclusie te mogen trekken, dat het geenszins gemotiveerd is, de ongunstige kenmerken van den Turkschen economischen geest in hoofdzaak toe te schrijven aan het erfelijk volkskarakter of aan den invloed van het klimaat. De meeste eigenschappen, welke een economische ontwikkeling belemmeren, als fatalisme, gebrek aan ondernemingsgeest, behoudzucht, ongemotiveerd superioriteitsgevoel, ontbreken van arbeidslust en tijdsbegrip, geringe spaarzin, empleomanie ⁵⁾, afkeer van handel en industrie, zijn te verklaren uit het stadium van sociale ontwikkeling, politieke toestand, geringe intellectuele ontwikkeling, kortom: uit historische factoren. Onder andere omstandigheden kunnen deze eigenschappen dan ook verdwijnen of zich wijzigen" (blz. 163). Wat Turkije betreft wijst Noordman ook op factoren als het Byzantijnse belastingstelsel, het wanbeheer van de overheid en de corruptie, de capitulaties (voorrechten van Europese mogendheden), de slechte gezondheidstoestand en de afgeslotenheid van vele delen van Turkije.

Ook Krüger wijst er in zijn werk „Die Türkei" op, dat de neiging tot fatalisme in Turkije verklaard moet worden uit historische en andere oorzaken: 1. Van de Ottomaanse regering ging de laatste eeuwen geen enkel initiatief meer uit. Economische activiteiten werden aan minderheden (Armeniërs, Levantijnen) overgelaten. De islamitische Sjeriatwetgeving was verhard en verouderd; 2. Het onderwijs beperkte zich tot het van buiten leren van Koran-

teksten; 3. De vrouw nam een dermate ondergeschikte positie in, dat van haar geen enkele stimulerende invloed op de kinderen uitging; 4. De zich uitbreidende malaria ondermijnde de volksgezondheid. Conclusie: „Fatalismus hätte unter diesen Umständen auch ohne den Glauben an das Kismet, das unentrinnbare, von Allah zugeteilte Schicksalslos, die Aktivität lähmen müssen. Ohne Murren würde das Schicksal getragen; man tat seine Pflicht in der Landwirtschaft, im Handwerk, als Beamter, beim Militär. Aber man baute nicht auf!". Maar van de jonge generatie wordt opgemerkt: „Die junge Generation der Türken hat sich sehr erheblich gewandelt, so dass man kaum noch die alten Formen erkennt" ⁶⁾. De conclusies van Noordman en Krüger sluiten dus aan bij de stellingen van Duller ⁷⁾.

Vinden de theorieën van Hagen een bevestiging in de economische ontwikkeling van het tsarenrijk? De doot hem als spil van de economische groei aangewezen rebellerende jonge generatie vindt men inderdaad in het Rusland van de jaren zestig. Toergenew heeft deze jonge intelligentsia op ongeëvenaarde wijze getekend in zijn: „Vaders en zonen", waarin de jonge „nihilist" ⁸⁾ Bazarow als hoofdpersoon figureert, die de rebellerende intelligentsia van deze jaren verpersoonlijkt, welke radicaal breekt met het vage, esthetische idealisme van de vorige generatie en een nieuwe maatschappij wil opbouwen, gebaseerd op de „nuchtere" feiten van de natuurwetenschap.

Deze jonge intelligentsia ontwikkelt een verbijsterend revolutionair elan. Men denke aan het terrorisme, waarvan o.m. tsaar Alexander II, de initiator van de boerenbevrijding van 1861, het slachtoffer wordt. Maar leidde deze jonge generatie inderdaad de economische groei in? Weliswaar schiep zij een revolutionair klimaat, maar het tragische van de ontwikkeling in Rusland is, dat deze jonge intelligentsia in feite een zeer geringe invloed heeft kunnen uitoefenen op het maatschappelijk bestel, dat — ondanks de opheffing van de horigheid van de boeren in 1861 — te statisch, te verhard bleef. Tegenover de terreur van de „narodniki" (de revolutionairen, die „tot het volk, narod = volk, gingen" en — vergeefs — trachtten de boeren voor hun hervormingsideeën te winnen) stelde de regering de terreur van politie en „zwarte honderd".

Het is de tragiek van Rusland geweest, dat de maatschappij gesplitst bleef in twee „kasten": de dunne bovenlaag van de geëuropeïseerde (Franssprekende!) minderheid en de grote massa van een overwegend agrarische bevolking, vasthoudend aan oud-Russische tradities. Tussen beide groepen stond de intelligentsia, de „raznotsjintsy" (razny = verschillend, tsjin = stand, rang), voortgekomen uit verschillende standen, zonen van verarmde adel, geestelijkheid en kleine burgerij, zonder enige affiniteit met één van beide genoemde groepen, zonder culturele tradities, een machteloze groep „angry young men", bewonderaars van Hegel, Feuerbach en later Marx, maar zonder enige directe invloed op het landsbestuur en de maatschappelijke ontwikkeling.

Richard Pipes merkt in „The Russian intelligentsia" ⁹⁾ over de jonge intelligentsia van vóór 1890 op: „So long as

³⁾ O.m. A. Rühl: „Vom Wirtschaftsgeist im Orient", Leipzig 1925.

⁴⁾ „Turkije zoals het was en is", Zutphen 1933.

⁵⁾ Streven naar het verkrijgen van een ambtelijke betrekking.

⁶⁾ K. Krüger: „Die Türkei", Berlin 1955, blz. 64 en 71.

⁷⁾ In dit verband moet ook gewezen worden op drie belangwekkende beschouwingen over de veranderende „Wirtschaftsgesinnung" en het emancipatiestreven van Creolen, Hindostanen en Javanen in Suriname, gepubliceerd in het Tijdschrift van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap, oktober 1963.

⁸⁾ De term „nihilisme" is van Toergenew afkomstig.

⁹⁾ „The Russian intelligentsia", New York 1961, blz. 16-17.

Russian society remained simple, the intelligentsia failed to make contact with the masses because the very brutality of social relationships made it easy for the autocracy to keep the peasant in hand". Na 1890 gaat de industrialisatie merkbare invloed uitoefenen. De verloren oorlog met Japan doet een revolutionaire toestand ontstaan. Er komt in 1906 zelfs een parlement (al spreekt Max Weber van „Scheinkonstitutionalismus"). Voor de intelligentsia betekent dit een nieuwe crisis: „Under the impact of these changes the intelligentsia began to have doubts about their selfrighteousness and the necessity of their apartness". Berdjajew merkt over de revolutie van 1905 en de opvattingen van de intelligentsia op: „De traditionele wereldbeschouwing van de revolutionaire intelligentsia met haar ascetische bewustzijnsvernaauwing, haar rigoreuze moraal en haar religieuze houding tegenover het socialisme was aan het wankelen geraakt. . . . " ¹⁰⁾.

Het is moeilijk het aandeel te bepalen, dat de intelligentsia heeft gehad in het scheppen van een klimaat, dat voorwaarde is voor hervormingen. Ik vraag me af of, gezien de geïsoleerde positie van de intelligentsia, deze invloed niet is overschat ¹¹⁾. In ieder geval hebben ook andere factoren een grote betekenis gehad voor de economische „start":

1. De invasie door vreemde legers tijdens de Napoleontische oorlog én de Krimoorlog deden velen in Rusland de noodzaak van hervormingen inzien.

2. De afschaffing van de lijfeigenschap ¹²⁾ gaf de boeren de vrijheid, maar geen of te weinig land. Deze tendentie tot de vorming van een landbouwproletariaat werd nog bevorderd door de dalende graanprijzen in de jaren 1870 en 1880 (ten gevolge van de concurrentie van Amerikaans graan), waardoor goedkope arbeidskrachten voor de industrie beschikbaar kwamen. Bovendien nam de bevolking snel toe: in 1863 telde Europees Rusland naar schatting 61 mln. inwoners, in 1897 94 mln. Van 1887 tot 1900 steeg het aantal arbeiders van 1,31 tot 2,37 mln. ¹³⁾.

3. De groei van het spoorwegnet. In 1851 bezat Rusland slechts één spoorlijn, nl. de lijn St. Petersburg - Moskou. In vijftien jaar (1891-1905) werd 32.000 km spoorweg in gebruik genomen. In de jaren 1891-1905 kwam de Transsiberische spoorweg tot stand, waarvan Minister Witte voorspelde, dat deze „een nieuwe handelsweg en nieuwe vooruitzichten zou openen niet alleen voor Rusland, maar ook voor de wereldhandel". In 1914 was de lengte van het spoorwegnet gegroeid tot 67.000 km. Deze ontwikkeling is mogelijk geweest mede dank zij buitenlands kapitaal.

Bij een vergelijking van de economische „start" in de

¹⁰⁾ „Mijn weg tot zelfkennis", Arnhem 1952, blz. 136.

¹¹⁾ Zie ook J. Mavor: „An economic history of Russia", London 1925, hoofdstuk XIV: „The intelligentsia and the revolution".

¹²⁾ De opheffing van de lijfeigenschap in 1861 geschiedde niet in de eerste plaats uit humanitaire overwegingen. Ook hier heeft men de invloed van de revolutionaire intelligentsia overschat. Bij deze maatregel golden de volgende overwegingen: a. Alexander II meende: „Het is beter de lijfeigenschap af te schaffen dan te wachten tot de lijfeigenen het zelf zouden doen". De tsaar heeft hierbij vermoedelijk ook gedacht aan de grote boerenopstanden van 1670-1671 en 1773-1775; b. lijfeigenen werken inefficiënt en hebben er geen belang bij het bedrijf van hun heer te verbeteren of winstgevender te maken; c. de Krimoorlog (1853-1856) en de buitenlandse graanconcurrentie dwongen tot sanering van de landbouw.

¹³⁾ J. Mavor: „An economic history of Russia". Second ed. London 1925, II, blz. 386.

Verenigde Staten en Rusland merkt Rostow ¹⁴⁾ op: „Tot de punten van overeenkomst behoort ook het feit dat de start in Rusland ook steunde op de aanleg en uitbreiding van een spoorwegnet dat leven inblies aan moderne mijnbouw, de ijzerindustrie en andere zware industrieën". Een aanvang werd gemaakt met de exploitatie van de zeer rijke ijzerertslagen van Kriwoi Rog en het steenkolenbekken bij de Donets (wat het laatste betreft dank zij het initiatief van de Engelsman John Hughes). In 1913 had de Oekraïne zich ontwikkeld tot de belangrijkste producent van steenkool, cokes, ijzererts, ruw ijzer en staal. Minister Witte (minister van 1892-1903) ¹⁵⁾ dwong buitenlandse ondernemingen ook tot het vestigen van bedrijven in Rusland. De grote investeringen van Belgisch, Frans (1892: Russisch-Frans verbond), Engels en Duits kapitaal stimuleerden zowel de ontwikkeling van het spoorwegnet als van de industrie.

De zware industrie in het tsaristisch Rusland is hoofdzakelijk tot ontwikkeling gekomen tussen 1890 en 1905. De mijnbouw werd met buitenlands kapitaal gemoderniseerd. De textiel- en petroleumindustrie beleefden een ware opbloei. De textielindustrie verkreeg door de verovering van Centraal-Azië (1864-1885) de beschikking over ruwe katoen, zodat zij in 1914 méér dan een derde van haar grondstoffen uit eigen land kon betrekken. In 1905 telde de textielindustrie 700.000 werknemers. Wat de petroleum betreft denke men aan de activiteiten van Nobel in Bakoe omstreeks 1880. Rusland werd de grootste olieproducent in de wereld. (Na 1900 verdrongen de Verenigde Staten het tsarenrijk evenwel van de eerste plaats).

De industriële groei blijkt uit de volgende cijfers (in miljoenen tonnen):

	1860	1900	1913
Steenkolen	0,28	16	36
Ruw ijzer	0,31	2,7	4,8
Staal	0,0016	2,5	5,2
Petroleum	0,027 (1870)	10,4	9
Ruwe katoen	0,05	0,24	0,40

4. De tariefpolitiek na de Balkancrisis van 1877 was gericht op hogere invoerrechten die de expansie van de eigen industrie bevorderden.

5. De agrarische hervormingen van Stolypin (1906-1910). Deze staatsman streefde ernaar de collectivistische „mir" (daterend uit de 17de eeuw), de boerengemeente met haar periodieke herverdeling van de grond en het gemeenschappelijk gebruik van weidegronden en bossen, te vervangen door particuliere bedrijven van onafhankelijke boeren die politiek een stabiliserend element zouden vormen. Ook andere factoren, zoals de uitbreiding van het graanareaal, begunstigen de agrarische ontwikkeling, zodat Rusland in 1910 weer de grootste graanexporteur was, waardoor ook het staatsbudget een gunstig beeld vertoonde.

6. De ontwikkeling van het onderwijs (vooral onder de liberale tsaar Alexander II), de techniek en de wetenschap. Mendelejew (1834-1907) en anderen verbreedden nieuwe natuurwetenschappelijke inzichten. Telegraaf en telefoon werden ingevoerd (resp. 1851 en 1881). De stoomvaart verkreeg sedert 1850 steeds meer betekenis. Wij wezen reeds op de ontwikkeling van de spoorwegen.

¹⁴⁾ W. W. Rostow: „De vijf fasen van economische groei" (Ned. vert.), Utrecht 1963, blz. 129.

¹⁵⁾ Vgl. ook T. H. von Laue: „Sergei Witte and the industrialization of Russia", Columbia University Press, 1963.

(I. M.)

7. Nieuwe economische perspectieven werden geopend door de onderwerping van de islamitische volken in Centraal-Azië (katoencultuur!) in de jaren 1864-1885 en de openlegging van grote gebieden in Siberië dank zij de reeds genoemde bouw van de Transsiberische spoorweg. Ook in China en Perzië breidde de invloed van Rusland zich uit, o.m. resulterend in de oprichting van een Russisch-Chinese Bank.

8. Het geldwezen werd hervormd. De staatsbank onderging in 1860 een reorganisatie. De oprichting van particuliere banken werd bevorderd. De effectenbeurs kwam tot ontwikkeling. In 1897 werd de gouden standaard ingevoerd. In 1913 was een volledige dekking van de roebel bereikt.

Verskillende factoren hebben bijgedragen tot de „start” van de economische groei in Rusland. Vergelijkingen met de start en de groei in andere landen is mogelijk, maar hierbij moet het specifieke, „einmalige” karakter van de ontwikkeling in Rusland niet uit het oog worden verloren. In andere landen doen zich andere factoren gelden, óók historische, culturele, geografische, demografische en religieuze, die de ontwikkeling remmen of stimuleren.

Het zou van weinig inzicht getuigen te menen, dat de groei in ontwikkelingslanden volgens eenzelfde patroon zou kunnen en moeten verlopen. (Zo menen de Sowjet-Unie en China nog steeds dat de ontwikkelingslanden hun communistisch patroon zullen moeten volgen in de ontwikkelingspolitiek). Ook Rostow komt tot de conclusie, dat: „De ideologie en de werkwijze moeten worden aangepast aan de eigen samenleving en cultuur. . . . Het succes en de resultaten voor hen die in de tegenwoordige ontwikkelingsgebieden leven, zijn niet reeds van tevoren bepaald. Over de afloop kan niet worden beslist op grond van geschiedkundige modellen, noch op grond van de aard van de technische taken tijdens het ontwikkelingsproces of de bestaande toestand in de koude oorlog”.

⁵s-Gravenhage.

P. KRUG.

Democratisering van het onderwijs (II)

In een artikel in „E.-S.B.” van 18 december jl. wordt een korte beschouwing gewijd aan de „Democratisering van het onderwijs” en in het bijzonder van het wetenschappelijk onderwijs. Dit geschiedt aan de hand van cijfers en gegevens, ontleend aan het boek van Prof. Hartog over „Toegepaste welvaartseconomie”. Deze pleitte voor een aanmerkelijke uitbreiding van financiële regelingen ten gunste van de studenten uit de zgn. „lagere” milieus. Zijn conceptie is nauwkeurige overweging stellig waard, maar hoe belangrijk dergelijke financiële faciliteiten ook kunnen zijn om de toevloed van studenten hoger op te voeren, daarnaast speelt m.i. de in een enkele zin gesignaleerde sociale „drempelvrees” hier ook een belangrijke negatieve rol, die zich uitsluitend door financiële tegemoetkomingen niet laat corrigeren.

Deze indruk, want om meer gaat het niet, heb ik ontleend aan het dagelijks contact met het maatschappelijk leven in al zijn schakeringen en lagen, een speciaal voorrecht van het burgemeesterschap. De vraag: „Hoe recruterij wij het beschikbare intellect op de meest effectieve wijze?” is één van die ingewikkelde maatschappelijke vraagstukken, waarbij men zich steeds opnieuw in gemoede kan afvragen of hun zwaartepunt in het economische dan wel in het sociale vlak ligt; waarop een eens en vooral geldend antwoord nooit gegeven kan worden, maar waarbij het duidelijk is dat men, bij het zoeken naar de beste oplossing, het probleem van twee zijden zal hebben te benaderen. Waar in „E.-S.B.” van 18 december een sterk accent werd gelegd op de financieel-economische benadering, wil ik

hier, zonder dit uitgangspunt aan te tasten, daarnaast wat meer nadruk leggen op de sociale kant van het vraagstuk.

Het gaat steeds bij de vraag: „Wie gaat er studeren en waarom en wie gaat er niet studeren en waarom niet” om een ingewikkeld complex van oorzaken, wortelend in sterk traditioneel bepaalde maatschappelijke verhoudingen. Daarbij is het de vraag of het woord drempelvrees hier wel steeds in elk opzicht past. Deze vrees vloeit immers voort uit een zekere mate van angst voor het onbekende andere. Het gaat hier stellig niet alleen om angst en vrees. Er kunnen ook heel andere gevoelens in het spel zijn, die eerder door gemakzucht dan door vrees worden ingegeven, of die samenhangen met heel andere zielerorselen. Dikwijls zijn jongens en meisjes die intellectueel wellicht voldoende in hun mars hebben om met succes een universitaire studie te kunnen volgen en daarna wetenschappelijk werkzaam te zijn, eenvoudig niet bereid — en soms ook wat hun wilsstructuur betreft niet in staat — zich de inspanning, de verandering in hun levensomstandigheden en de moeilijkheden, die een universitaire studie nu eenmaal meebrengt, te getroosten. Ze zijn niet bereid de relatieve vrijheid op te geven, die juist onze tijd met zijn ongekende mogelijkheden tot geld verdienen aan de jongeren biedt.

In dit opzicht is de full employment-situatie van onze dagen waarschijnlijk wel één van de grootste handicaps bij alle pogingen het in ons land aanwezige intellect in zo groot mogelijke mate te mobiliseren. Enerzijds zijn hier dus economische motieven in het spel, maar aan de andere kant is er als gevolg van deze situatie minder bereidheid

(I. M.)

§ N.V. SLAVENBURG'S BANK §

het eigen milieu op te geven met alle gevolgen van dien: sociaal isolement, vereenzaming, verlies van de oude vrienden- en kennissenkring.

In het bijzonder bij de meisjes geldt nog een andere factor, de wens namelijk om zo gauw mogelijk aan de man te komen. Daarbij staat de indruk en het vertrouwen voorop, dat voor het in vervulling gaan van deze wens in eigen kring de mogelijkheden het gunstigst liggen, een indruk ook ondersteund door het vage besef dat mannen bij vrouwen niet in de eerste plaats belang plegen te stellen in hun intellectuele prestaties en intelligentiegraad. Het komt mij voor dat met name deze factor bepaald zeer ongunstig werkt op het mobiliseren van het vrouwelijk intellect in de lagere milieus.

Behalve uit de genoemde motieven valt de onvoldoende belangstelling, die men in de lagere milieus voor een wetenschappelijke studie toont, ook nog als volgt te verklaren.

a. Men is onvoldoende op de hoogte van wegen en

mogelijkheden, waarbij komt dat men aan de ene kant wel tegen de beoefenaren van intellectuele beroepen pleegt op te zien, maar aan de andere kant toch hun levenswijze en opvattingen niet in die mate waardeert dat men deze als begerenswaardig ziet.

b. Daar komt bij dat men al te gemakkelijk tot de conclusie komt: dit gaat boven onze pet; niet mee beginnen. Hier ligt een belangrijke taak, eerst voor de onderwijzers bij het L.O. en in het bijzonder voor de schoolhoofden, die de ouders van intelligente kinderen zullen moeten voorlichten en leiden, wanneer hun pupillen op het punt staan de lagere school te verlaten, en later voor leraren, rectoren en directeurs van gymnasia, lycea en h.b.s.'en, van wie in dit opzicht tevens een belangrijke stimulans zal kunnen uitgaan. Opmerkelijk is in dit verband de voorkeur van zovele goede zonen en dochters van het platteland voor de kweekschool. In de eerste plaats laat zich hier de invloed raden van de onderwijzer, die op grond van zijn eigen op-

DE NEDERLANDSCHE BANK N.V. te Amsterdam

heeft ter versterking van haar Studiedienst gelegenheid tot plaatsing van

a. een statisticus

voor het verzamelen en bewerken van statistisch materiaal betreffende de monetaire ontwikkeling in NEDERLAND.

b. een statisticus

voor het bewerken van statistisch materiaal betreffende de economische ontwikkeling in het BUITENLAND.

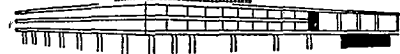
Vereisten voor deze functies:

- middelbare schoolopleiding
- leeftijd tot circa 35 jaar

Kennis van boekhouden (functie a) resp. statistiek (functie b) strekt tot aanbeveling.

Studenten in de economie kunnen eveneens solliciteren.

Eigenhandig geschreven sollicitatiebrieven (voorzien van een recente pasfoto) kunnen onder opgave van leeftijd en uitvoerige gegevens omtrent opleiding, enz. worden gericht aan de afdeling Personeelszaken van De Nederlandsche Bank N.V. postbus 98, Amsterdam-C.

GEMEENTE 'S-GRAVENHAGE

Burgemeester en Wethouders van 's-Gravenhage roepen sollicitanten op naar de functie van

DIRECTEUR VAN DE GEMEENTEZIEKENHUIZEN

die samen met de medische directeur de directie zal vormen.

Deze directeur zal in het bijzonder belast zijn met, en persoonlijk verantwoordelijk zijn voor de behandeling van de bedrijfs-economische aspecten van de bedrijfsvoering.

Het ziekenhuis telt ruim 800 bedden. De bouw van een nieuw ziekenhuis is in voorbereiding.

Salarisgrenzen per 1 januari 1964 van f 27.720,— tot f 39.528,— per jaar (excl. de huurcompensatie en de vakantietoelage, elk van 4 %).

Aanstelling boven het minimum is mogelijk.

A.O.W.-premie komt voor rekening van de gemeente.

Gegadigden moeten bereid zijn zich eventueel aan een psychologisch onderzoek te onderwerpen.

★

Uitvoerige, eigenhandig geschreven sollicitaties met vermelding van volledige personalia, levensloop en referenties te richten tot Burgemeester en Wethouders en binnen twee weken na het verschijnen van dit blad in 'te zenden ONDER No. L 10 aan de Directeur van het Gemeentelijk Bureau voor Personeelsvoorziening, Burg. de Monchylein 10, 's-Gravenhage.

leiding deze weg beter kent dan die naar de universiteit. Er zou hier al veel gewonnen zijn, wanneer met name voor typisch intelligente leerlingen de keuze: onderwijzer- worden pas aan de orde zou komen na het doorlopen van de middelbare school; wanneer voor hen de weg naar de kweekschool in mindere mate zou gaan lopen via de U.L.O-opleiding en in toenemende mate via de middelbare school. In de tweede plaats wordt overigens de keuze onderwijzer- worden ook sterk in de hand gewerkt door het gevoel van de ouders, dat een zoon of dochter, die onderwijzer(es) wordt, in mindere mate uit het eigen milieu verdwijnt dan een kind dat hoger onderwijs gaat volgen.

c. Ouders koesteren vaak, niet geheel ten onrechte, de vrees dat studerende kinderen van hen en hun gezin zullen vervreemden. Deze, heel vaak onbewust blijvende vrees, is dikwijls de oorzaak, dat ouders in plaats van stimulerend, aarzelend en zelfs afwijzend reageren op adviezen van onderwijzers en leraren hun kinderen „door te laten leren”.

Ik ben ervan overtuigd, dat hier in vele gevallen het werkelijke motief ligt van een afwijzing, die naar buiten gemotiveerd wordt met de opmerking „Jan moet verdienen. We kunnen zijn verdienste niet missen” of met „Ik kan het in het bedrijf niet zonder hem stellen”.

d. Ook de noodzaak kinderen naar elders te laten gaan, waar ze op jeugdige leeftijd op eigen benen zullen moeten staan, is voor heel wat ouders in de lagere milieus, met name waar het om vanouds sterk aan de plaats gebonden bevolkingsgroepen gaat, moeilijk te verteren. Dit blijkt duidelijk hieruit, dat het aantal studerende afkomstig uit gezinnen wonende in en vlak rond universiteitssteden verhoudingsgewijs groter is dan van studerende, die van ver komen. Hier spelen natuurlijk ook financiële redenen een belangrijke rol, maar zeker niet de enige.

Wij zijn geleidelijk aan overgestapt in het domein van de drempelvrees. Deze komt enerzijds hieruit voort, dat degenen die qua intellect voor een universitaire studie in

INTERNATIONAL SALES

& IMPORT CORPORATION N.V.

AMSTERDAM - BRUSSEL - PARIJS - ZURICH - ROME

Verkooporganisatie voor het Europese continent van internationale sigarettenmerken, o.a. **Peter Stuyvesant** en **Pall Mall Export**, zoekt voor spoedige indiensttreding een medewerker die de leiding op zich kan nemen van de

AFDELING MARKTONDERZOEK

Hij zal geheel zelfstandig die gegevens verzamelen en statistisch verwerken, welke ter voorlichting van de directie bij de bedrijfsvoering nodig of nuttig zijn en deze gegevens tevens presenteren aan daarvoor in aanmerking komende groepen medewerkers.

Wij vragen:

- een jonge man tot $\pm$ 35 jaar, met praktische ervaring, bij voorkeur in de merkartikelenbranche
- met middelbare schoolopleiding en verdere economische scholing
- met kennis van de moderne talen

Wij bieden:

- de mogelijkheid mee te werken in een moderne Marketing Organisatie
- een aantrekkelijk salaris en goede toekomst-mogelijkheden
- uitstekende sociale voorzieningen

Met de hand geschreven sollicitatiebrieven te richten aan de directie van:

INTERNATIONAL SALES & IMPORT CORPORATION N.V., Frederiksplein 52, Amsterdam-C.

IS-12

aanmerking zouden kunnen komen en die daartoe ook voldoende zelfvertrouwen kunnen opbrengen er in hoge mate tegen opzien over te stappen in voor hen volstrekt nieuwe levensomstandigheden, die hen hun oude vrienden doen verliezen, die gemakkelijk tot allerlei vernederingen kunnen leiden en die moeilijkheden kunnen veroorzaken in de verhouding met hun broers en zusters en bovenal met hun ouders en die ten slotte van hen de bereidheid vragen een vrij sterke vereenzaming te aanvaarden, iets waartoe men in arbeidersmilieus aanmerkelijk moeilijker komt dan in intellectuele.

De hier gesignaleerde vereenzaming wordt in ons land, hier meer, daar minder, nog in de hand gewerkt door de wijze, waarop er het studentenleven is georganiseerd en de niet altijd adequate manier, waarop universiteit en hogeschool zelf de jongelui in kwestie opvangen.

Hier komt nog iets bij. Ook de wijze waarop de lagere regionen van ons onderwijsstelsel functioneren, draagt er niet in elk opzicht toe bij dat studenten-in-spe voldoende toegerust bij het hoger onderwijs aankomen. Ze hebben er over het algemeen in onvoldoende mate aan meegevoerd hun leerlingen — en met name geldt dit voor de leerlingen afkomstig uit de lagere milieus — bij te spijkeren op die gebieden, waar het gezinsmilieu tekort is geschoten. Aan het bijbrengen van houding, zelfvertrouwen, maatschappelijke gedragsregels, wijze van presenteren wordt naast de intellectuele voorbereiding in volstrekt onvoldoende mate aandacht besteed.

Het zal uit het bovenstaande duidelijk zijn geworden, dat voor en aler met financiële maatregelen optimale resultaten kunnen worden bereikt, ook in het sociale vlak talrijke correcties dienen te worden aangebracht. Waar wij te maken hebben met sterk traditioneel bepaalde maatschappelijke verhoudingen, is dit geen eenvoudige en op korte termijn te realiseren opgave. Maar het is wel nodig dat ook hier het probleem wordt aangepakt. Zou het alleen uit de financiële hoek benaderd worden, dan zou het effect stellig niet in overeenstemming zijn met de gebrachte offers.

Meppel.

Prof. Mr. A. KLEIJN.

NASCHRIFT

Voor een juiste beoordeling van Prof. Hartogs betoog merken wij op dat een behandeling van de door Prof. Kleijn vermelde sociologische en psychologische factoren buiten de probleemstelling in het boek „Toegepaste welvaartseconomie” valt. Daarom werd dezerzijds de aandacht gevestigd op een sociologisch aspect met de zin: „Sommigen menen dat de „sociale drempelvrees” van essentieel belang is”. Dat dit slechts één zin betrof, was niet bedoeld als een kwantitatieve waardemeting, doch vloeide voort uit opzet en kwantitatieve begrenzing van het artikeltje, dat niet pretendeerde alle niet-economische aspecten te vermelden. Dit geldt ook voor de ene zin, die gewijd werd aan de toelating tot het v.h.m.o. waarbij aan een C.B.S.-publicatie werd ontleend dat in 1960 van de (12/13 jarige) kinderen in de „lagere” milieus slechts ca. 7 pCt. werd toegelaten. Het is dus duidelijk dat, zoals Prof. Hartog ook constateerde, zich reeds op het v.h.m.o.-niveau ernstige bottle-necks voordoen.

Wij zijn Prof. Kleijn erkentelijk voor zijn „vervolg-artikel”. Ook uit zijn betoog kan o.i. worden geconcludeerd dat het behandelde vraagstuk van niet minder importantie is dan dat van bijv. roken en drinken zodat een ruim opgezet empirisch onderzoek gewenst is. Gelukkig wordt zo'n onderzoek reeds uitgevoerd en wel sinds 1960 door het Sociologisch Instituut van de Rijksuniversiteit te Leiden. Hierdoor kan een beter inzicht en de feitelijke basis worden verkregen, die nodig zijn voor een doelmatig beleid. M. H.

Geldmarkt.

Januari is in de regel een maand van ontspanning voor de geldmarkt. Ook dit jaar zorgde de inkrimpende bankpapiercirculatie, die tegen het eind van het jaar steeds een top bereikt, voor de verruiming. In de eerste weken van 1964 kwam uit dezen hoofde f. 363 mln. in de markt. In eerste instantie belanden deze middelen wel bij de banken, doch deze hebben een deel, nl. f. 207 mln., aan De Nederlandsche Bank moeten afstaan ter betaling van het tegen eind december gestalde schatkistpapier en een ander deel, nl. f. 117 mln., voornamelijk in verband met belastingbetalingen, aan de schatkist. De kasliquiditeit der banken is daarom slechts beperkt verbeterd, doch voldoende om de rente op daggeldleningen van 3 pCt. tot 1 $\frac{1}{4}$ pCt. te doen dalen. Dit peil werd op 15 januari bereikt. Op deze datum hebben de banken, die het plafond van de kredietrestrictieregeling eind november van het vorige jaar hadden doorbroken haar verplichte deposito's bij De Nederlandsche Bank moeten storten. Uit de rente-ontwikkeling blijkt wel, dat het om beperkte bedragen is gegaan. De kwartaaluitkering van het rijk aan de gemeenten in de nabije toekomst doet vermoeden, dat de markt aan de ruime kant zal blijven.

Kapitaalmarkt.

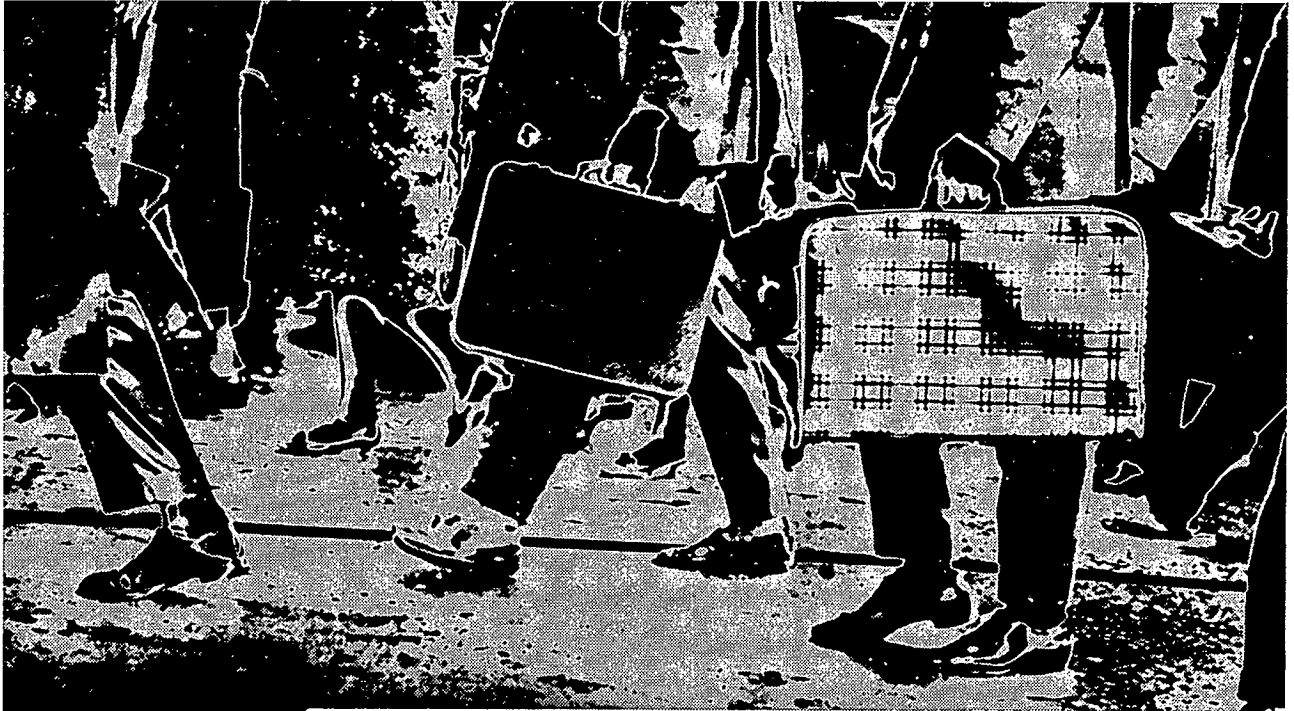
In tegenstelling tot de rustige ontwikkeling op de geldmarkt toont de kapitaalmarkt spanningen. De rente, gemeten aan de interest op langlopende staatsleningen, is in de afgelopen week verder opgelopen tot 4,87 pCt. Ofschoon er voldoende belangstelling bestaat bij aspirant-geldnemers komen transacties slechts moeizaam tot stand. De Gasunie heeft de huidige marktomstandigheden onderzocht. Het syndicaat van handelsbanken en de centrales der landbouwkredietbanken hebben van de f. 350 mln., die het bedrag van de investeringsbehoefte over 1964 weergeeft, thans f. 310 mln. geplaatst.

De markt voor risicodragend kapitaal in het bijzonder ter beurze, toont een tegengesteld beeld. Er heerst een opgewekte stemming en koersstijging van aandelen is bijna steeds aan de orde van de dag. De bepaald niet optimistische verklaringen inzake de loon- en prijsontwikkeling van de regering brengt men wel met de huidige stemming ter beurze in verband.

Volgens cijfers van het C.B.S. (Maandstatistiek van het financieuzen, december 1963), die helaas met vertraging worden gepubliceerd, doch nochtans een goede indruk geven van de structuur van de kapitaalmarkt, heeft het netto-beroep op deze markt in 1962 ruim f. 3 mrd. bedragen. Hiervan geschiedde 56 pCt. in de vorm van onderhandse leningen. Van de f. 1.742 mln. werd f. 700 mln. door de particuliere sector aangetrokken. Hiernaast gaf deze sector f. 576 mln. aandelen en f. 420 mln. obligaties uit.

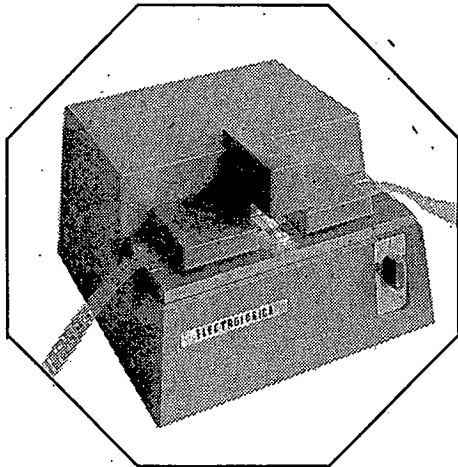
In hetzelfde nummer van „Maandstatistiek van het Financieuzen” worden van 84 pCt. der n.v.'s cijfers gegeven, ontleend aan de commerciële resultatenrekeningen, o.a. van ingehouden en uitgekeerde winsten. De inhouding blijkt zowel in 1960 als in 1961 46 pCt. van de totale winst te hebben uitgemaakt. De uitgekeerde winst bedroeg derhalve 54 pCt. In absolute bedragen betekent dit dat de in de statistiek opgenomen ondernemingen ruim f. 1 mrd. winstfinanciering hebben toegepast.

EEN TOEPASSING VAN DE NEDERLANDSE COMPUTER

X1

N.V. ELECTROLOGICA

Stadhoudersplantsoen 214
Postbus 207
's-Gravenhage
tel. 070 - 514641

X1

KLASSE	I	II	III	IV
1	12	252	2491	44
	88	511	4017	45
2	32	1100	312	91
	66	1830	906	116
3	1	-	3	2
	14	-	6	6
4	3	11	28	2
	13	16	135	7
5	35	115	324	14
	74	318	618	
6	2	14		
	7			

Met haar nieuwe ponsbandlezer EL 1000 heeft Electrologica een uiterst snel en betrouwbaar invoerorgaan voor haar elektronische reken- en administratiemachine ontwikkeld. Een voorbeeld van zijn nut: Een grote gemeente in ons land legt voor iedere hotelgast ● HET HOTELNUMMER ● DE DAGEN VAN AANKOMST EN VERTREK ● HET LAND VAN HERKOMST in 10 symbolen in ponsband vast. De EL 1000 leest in één seconde de ponsingen voor 80 hotelgasten.

De X1, die in één seconde 15000 optellingen kan uitvoeren, telt het aantal gasten en overnachtingen. Zij rangschikt deze naar landen van herkomst en hotelklassen. Alle telresultaten drukt zij in een staat af.

Een simpel voorbeeld, maar.....
OOK U KUNT VOOR EEN GOEDE BEDRIJFSVOERING NIET ZONDER STATISTIEKEN (ook al hebt u zelf geen X1). PONSBANDEN - DIE WEINIG KOSTEN - WORDEN IN STEEDS MEER ADMINISTRATIES TOEGEPAST.

De EL 1000 leest in een seconde 1000 symbolen in 5-, 7- of 8-gats ponsband en brengt de op volle snelheid - 2.5 m/sec. - lopende band binnen 2 mm tot stilstand.

Bij de afdeling **Economische Zaken** der Gemeentesecretarie van Amsterdam kunnen in verband met het opstellen van jaarlijkse economische plannen worden geplaatst:

a. **EEN ECONOMISCH MEDEWERKER**

die over leidinggevende capaciteiten beschikt, verschillende prognose- en planning technieken beheerst en economisch inzicht heeft.

Gegadigden voor deze betrekking moeten bij voorkeur het doctoraal examen in de economische wetenschappen (hoofdvak sociale economie en bijvakken wiskundige economie en statistiek) met goed gevolg hebben afgelegd.

Ook zij die beschikken over andere kwalificaties in de boven aangegeven richting en op dit terrein de nodige ervaring hebben, worden uitgenodigd te solliciteren.

b. **EEN MEDEWERKER**

die ter assistentie van de onder a. bedoelde hoofdamtenaar zal worden belast met de onderliggende documentatie en de voorbereiding van adviezen.

Deze functionaris zal in het bijzonder gespecialiseerd dienen te zijn op het terrein van de administratieve statistiek en over de nodige ervaring in het gebruik van statistieken moeten beschikken.

Gegadigden voor deze functie moeten in het bezit zijn van het diploma 5-jarige H.B.S. (B), alsmede het diploma M.O. Staathuishoudkunde en Statistiek of S.P.D. of Statistische Analyse.

De salarisgrenzen zijn voor de betrekking genoemd onder:

a. min. f. 10.632,-- en max. f. 14.718,--.

Voor gegadigden, wier opleiding, ervaring en geschiktheid daartoe aanleiding geven, kan aanstelling in een hoger gesalarieerde rang worden overwogen.

b. min. f. 9.326,-- en max. f. 12.162,--.

Aanstelling boven het minimum-salaris is naar gelang van leeftijd, kennis en ervaring mogelijk.

Per 1 januari 1964 zullen deze salarissen worden verhoogd.

Gegadigden moeten bereid zijn zich aan een psychologisch onderzoek te onderwerpen.

Volledige sollicitaties onder no. F7408 in te zenden bij de Directeur der Gem. Personeelsvoorziening, Sarphatistraat 92, Amsterdam-C.